

Lunds universitet
Historiska institutionen
HISK37
Examinator: Dick Harrison
Handledare: Wiebke Kolbe
Uppsattsseminarium: 31 maj, 8:15, sal C337

Den glada horan & den olyckliga prostituerade

Analys av den samhälleliga kunskaps-cirkulationen om prostituerade
kvinnor i Sverige 1885–1900

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	2
1.1 Syfte och frågeställning.....	2
1.2 Metod.....	3
1.3 Källmaterial.....	4
2. Teori.....	8
2.1 Samhällelig kunskaps-cirkulation.....	8
2.2 Kunskapsarena.....	9
3. Forskningsläge.....	10
4. Historisk kontext.....	12
5. Analys – tidningsartiklar.....	14
5.1 De olyckliga prostituerade.....	15
5.2 Prostituerade som farliga.....	17
5.3 Brott i samband med prostituerade.....	19
5.4 Prostituerade i övriga artiklar.....	22
5.5 Blomsterflickor.....	24
5.6 Nattfjärilar.....	25
6. Analys – skönlitteratur.....	25
6.1 <i>Blomsterflickorna: en bild ur storstadslifvet</i>	26
6.2 <i>Stockholms nattfjärilar, Pikanta skildringar från gata och boudoir</i>	33
7. Analys – läkarvetenskapen.....	38
7.1 <i>Bidrag till de veneriska sjukdomarnes historia i Sverige</i>	38
8. Resultat – kunskapsarenor.....	41
8.1 Kunskapen om prostituerade, blomsterflickor & nattfjärilar.....	41
8.2 Kunskapen om varför kvinnor prostituerar sig.....	44
8.3 Avslutning & sammanfattning.....	45
8.4 Vidare forskning.....	46
Käll- och litteraturförteckning.....	47

1. Inledning

Prostitution betraktades under 1800-talet som ett nödvändigt ont. Sexköp ansågs behövas då idealen för män och kvinnor var olika, framförallt för deras sexualitet. Män ansågs behöva få utlopp för sina starka sexuella begär även utanför äktenskapet medan kvinnor ansågs knappast ha några sexuella begär. Då kvinnor endast skulle och ville ha sex med sin äkta make, och samhällets normer krävde att män skulle ha en karriär, ett kapital och god social status innan äktenskap gick inte ekvationen ihop – vem skulle alla dessa ogifta män ha sex med? Svaret blev prostitution. Att sexhandel var ett nödvändigt ont var allmänheten och staten överens om. Men hur betraktades de som sålde sex? Vad tyckte och tänkte man om de prostituerade kvinnorna?¹

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur allmänheten betraktade prostituerade under perioden 1885–1900 i Sverige, genom att analysera den samhälleliga kunskaps-cirkulationen om prostituerade. För att analysera hur kunskapen om prostituerade såg ut analyseras olika kunskapsarenor, som samtliga var riktade till allmänheten. Dessa arenor anses tillsammans utgöra vad för kunskap som cirkulerade och fanns i samhället om prostituerade. Det primära syftet är således, att genom att analysera den samhälleliga kunskaps-cirkulationen om prostituerade, förstå hur allmänheten betraktade prostituerade under perioden 1885–1900. Uppsatsens sekundära syfte är att komparativt analysera de olika kunskapsarenorna för att undersöka huruvida formen på kunskapsarenan påverkade *vad* för kunskap som förmedlades. Kort in i analysen upptäckte jag att kunskapen främst tog form i diskussioner om varför kvinnor prostituerar sig, således fanns det ett allmänt intresse att förstå sig på varför någon blev prostituerad. Därmed har kunskapen om varför någon blir prostituerad blivit ett oundvikligt fokus för denna uppsats. Utifrån dessa funderingar har en huvudfrågeställning följt av två underfrågor formulerats:

- **Hur såg den samhälleliga kunskaps-cirkulationen om prostituerade ut i Sverige 1885–1900?**
- Hur beskrevs och värderades prostituerade i de olika kunskapsarenorna?
- Hur såg kunskapen om varför kvinnor prostituerade sig ut?

¹ Rebecka Lennartsson, *Malaria urbana: om byråflickan Anna Johannesdotter och prostitutionen i Stockholm kring 1900*, B. Östlings bokförlag, Symposion, Eslöv: 2001, s. 97–100.

1.2 Metod

För att utföra denna undersökning används en kvalitativ och komparativ textanalys där studien koncentreras genom att analysera texter som innehåller specifika begrepp. Begreppen som undersöks är prostituerad, nattfjäril och blomsterflicka. Samtliga begrepp som undersöks är synonymer för någon som säljer sex. Nattfjäril var en vedertagen beskrivning för kvinnor som sålde sex under 1800-talet, medan blomsterflicka var ett vanligt levebröd för kvinnor, framförallt unga kvinnor. Att sälja bland annat blommor på torg och gator, eller genom dörrknackning och därmed underförstått även sig själva, var en vanlig idé, inte minst bland läkarkåren. Dessa begrepp har valts då de hade samma betydelse men ter sig värderats olika. Ordet prostituerad är idag relativt värdeneutralt, eller ett försök till en neutral beskrivning för någon som säljer sex, ett yrke eller levnadssätt, likaså under perioden som undersöks. Nattfjäril var ett vanligt sätt att beskriva prostituerade, vilket gör det intressant att analysera hur och varför det användes, istället för den rakare termen prostituerad. Blomsterflicka är intressant då det dels var ett öknamn, ett yrke där personerna ansågs vara prostituerade i smyg men även då det fanns de som endast sålde blommor.²

Genom att utföra en textanalys på källmaterialet kommer man åt texternas kontext – den verklighet i vilken texterna skrevs. Vidare undersöks texternas intertextualitet, det vill säga deras relationer till varandra och kontexten. Genom att avgöra om denna relation är uttalad, eller outtalad och då undersöks språkliga, stilistiska och terminologiska val samt drag kopplade till olika genrer, vilket synliggör texternas koppling till andra texter samt samhället i stort. Detta är gynnsamt för denna uppsats som betraktar källmaterialet som olika byggstenar i den samhälleliga kunskaps-cirkulationen, där innehållet i samtliga texter tillsammans även utgör kunskapen i cirkulationen.³

Texterna analyseras således separat, sedan utifrån sin genre och även vad de sammanlagt kan säga om den samhälleliga kunskapen om och synen på prostituerade. De kvalitativa aspekterna som undersöks i texterna är således *vad* som uttrycks – substantiven: begreppen prostituerad, nattfjäril och blomsterflicka. Av ännu större intresse är *hur* det uttrycks – adjektiven: vad för ord som används i samband med begreppen, hur begreppen beskrivs och

² Rebecka Lennartsson, *Den sköna synderskan: sekelskiftets Stockholm. Beträktelser från undersidan*, Norstedts, Stockholm: 2007, s. 187 & Yvonne Svanström, *Offentliga kvinnor: Prostitution i Sverige 1812–1918*, Ordfront, Stockholm: 2006, s. 193–197.

³ Maria Sjöberg, ”Textanalys” ur Martin Gustavsson & Yvonne Svanström (red.), *Metod. Guide för historiska studier*, Studentlitteratur, Lund: 2022, s. 72–74.

värderas. Således innebär det att språket får en särställning i denna uppsats för att komma åt hur synen på och kunskapen såg ut om prostituerade under 1880- och 1890-talet.⁴

Uppsatsens textanalys är synkron och syftar inte primärt till att synliggöra förändringar, utan att analysera innehållet utifrån dess egna specifika kontext, delvis utifrån hypotesen att en direkt förändring inte sker samt utifrån det teoretiska ramverket. Texterna som analyseras anses tillsammans vara representativa för samhällets uppfattning om prostituerade. Däremot kommer inte förändringar, om någon sådan kan påvisas, att ignoreras. Textanalysen utförs utifrån bestämd tidsram och utifrån vad detta kan säga om samhällets syn på prostituerade under den specifika perioden. Denna aspekt inspireras av begreppsanalytiska metoder, där analysen fokuseras kring varför en person uttrycker sig på ett visst sätt i dess samtida kontext.⁵

1.3 Källmaterial

Då uppsatsen syftar till att analysera den samhälleliga kunskaps-cirkulationen om prostituerade används olika typer av material ämnade för allmänheten, med en relativt stor läsarskara – tidningsartiklar från *Aftonbladet* och *Dagens Nyheter*, två skönlitterära noveller samt ett medicinskt verk av en expert inom veneriska sjukdomar.

Alla städer införde inte reglementering men de många städer som gjorde det, följde Stockholms mönster, vilket är varför majoriteten av källorna kommer från Stockholm. 1890 hade alla städer som kom att införa reglementeringen gjort så, vilket är varför perioden 1885-1900 valts.⁶ Således kan inte denna uppsats göra anspråk på alla i samhället, utan med samhällelig kunskaps-cirkulation bör rikets relativt stora städer med omnejd betraktas. Det är även rimligt att anse att de som hade mest kunskap om prostituerade kvinnor var de som rörde sig på en plats där prostitutionen var utbredd. Således är det inte hela den samhälleliga kunskaps-cirkulationen som undersöks utan den för kunskap om prostituerade. Därmed anses det inte vara ett problem att varenda medborgares åsikter inte kan undersökas utan det är de med kunskap om prostituerade som är av intresse. Därför används två tidningar som hade

⁴ Sjöberg, s. 72–74.

⁵ Jani Marjanen, ”Begreppshistoria” ur Martin Gustavsson & Yvonne Svanström (red.), *Metod. Guide för historiska studier*, Studentlitteratur, Lund: 2022, s 109.

⁶ Svanström, s. 32.

anspråk på hela rikets nyheter för att försöka komma så nära hela samhällets uppfattning av prostituerade kvinnor.

För att hitta artiklar att analysera har Kungliga Bibliotekets databas för svenska dagstidningar använts, genom att använda databasens sökfunktion för begreppen som analyseras.

Sökningen på ”prostituerad” i *Dagens Nyheter*, mellan 1 januari 1885 till 1 januari 1901, gav 38 resultat. Samma sökning i *Aftonbladet* resulterade i 23 träffar. Sökningen på

”prostituerade” i *Dagens Nyheter* under samma tidsperiod gav 73 träffar, och i *Aftonbladet* 77 träffar. ”Nattfjäril” under samma tidsperiod gav fyra träffar i *Dagens Nyheter* och tre i *Aftonbladet*. ”Blomsterflicka” resulterade i 26 träffar i *Dagens Nyheter* samt 17 träffar i *Aftonbladet*.

Aftonbladet och *Dagens Nyheter* har valts då båda tidningar rapporterade om hela riket. *Aftonbladet* var vid dess grundande landets största och mest inflytelserika tidning. Under undersökningsperioden var tidningen konservativ. Även *Dagens Nyheter* var en stor tidning under perioden men hade en liberal hållning. Det är gynnsamt att tidningarna hade olika politiska hållningar för att få en mer nyanserad bild.⁷

Sammanlagt har 261 artiklar studerats för denna uppsats, där analysens fokus legat kring de som rör verkliga händelser och utsagor inrikes. Fiktiva berättelser, recensioner och annonser för litteratur, konst och föreställningar har inte analyserats. Rörande utrikes har artiklar med ett värderande och beskrivande språk analyserats, medan kortfattade artiklar valts bort.

Urvalet har gjorts dels för att en gedigen analys på materialet ska vara genomförbar, dels för att syftet med att analysera artiklarna är att få en bild av vad för information om verkliga prostituerade allmänheten mottog. Den fiktiva prostituerade är även av intresse, därav analyseras två noveller, men då tidningarnas uppgift huvudsakligen var att rapportera om verkligheten är det detta vad de representerar i denna uppsats. De artiklar som återges i analysen anses vara representativa för innehållet i periodens artiklar samt längre och därmed mer givande artiklar.

⁷ *Nationalencyklopedin*, Aftonbladet. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/aftonbladet> (hämtad 2023-04-22) & *Nationalencyklopedin*, Dagens Nyheter. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/dagens-nyheter> (hämtad 2023-04-22).

Stockholms nattfjärilar: pikanta skildringar från gata och boudoir är en novellsamling i form av häften. Häftena är uppdelade i flera sammanhängande berättelser. Sammanlagt finns det sju sammanhängande berättelser som kallas ”Första bilden”, ”Andra bilden” och så vidare. Författaren till samtliga berättelser är anonym. Häftena gavs ut en gång i veckan under perioden 1890-1891, vilket vittnar om att intresset fanns och läsekretsen borde varit tillräckligt stor för författaren att fortsätta skriva nya delar samt att förlaget troligen ansåg det vara lönsamt att fortsätta trycka. Denna sannolika slutsats är anledningen till varför novellsamlingen valts ut att analyseras i uppsatsen. I denna uppsats analyseras den femte berättelsen ”Klara Stjärna” i häfte nio.⁸ Samtliga berättelser har lästs och denna valdes ut då berättelsen skiljer sig från uppsatsens andra novell. Novellerna har flera gemensamma drag och representerar tydligt den litterära genren som behandlade prostituerade kvinnor som uppkom under perioden, som tidigare forskning konstaterat.

Etnologen Rebecka Lennartsson diskuterar novellsamlingen *Stockholms nattfjärilar: pikanta skildringar från gata och boudoir* i *Den sköna synderskan: Sekelskiftets Stockholm. Beträktelser från undersidan*. Novellsamlingen utger sig för att berätta sanningen om Stockholms undre värld, men Lennartsson drar slutsatsen att novellen snarare skildrar en manlig fantasi. Likväl är novellen av intresse för att komma åt allmänhetens bild av prostituerade.⁹ Således är verkets tendens snarare behjälplig för denna uppsats än ett hinder och sanningshalten i berättelserna som skildras inte av stor betydelse. Novellsamlingen gavs ut under perioden som undersöks och beskriver sin samtid, troligen författad fortlöpande i sin realtid, med tanke på dess form som en veckotidning.

Blomsterflickorna: en bild ur storstadslivet gavs ut 1897 av en anonym författare med akronymen B-a. Novellen handlar om två systrar som växer upp i Stockholm. Systrarnas liv skildras från ung ålder då de börjar sälja blommor till att de blir inskrivna i Besiktningbyrån, med stort fokus på deras sexualitet och försörjning. Då denna novell används för att representera undersökningsperiodens skönlitteratur är inte äktheten av betydelse. Det framgår att berättelsen skildrar sin samtid, då författaren utskrivet hänvisar till företeelser vanliga under 1880- och 1890-talet och den gavs ut 1897.¹⁰

⁸ ”Femte bilden”: ”Klara Stjärna” i *Stockholms nattfjärilar: pikanta skildringar från gata och boudoir*, Nya boktryckeriet, Stockholm: 1890.

⁹ Lennartsson (2007), s. 186–200.

¹⁰ B-a, *Blomsterflickorna: En bild ur storstadslivet*, Ferd. Hammar & C:o boktryckeri, Stockholm: 1897, s. 7–8.

Yvonne Svanström, professor i ekonomisk historia vid Stockholms universitet har författat verket *Offentliga kvinnor: Prostitution i Sverige 1812–1918*. Hon presenterar flera olika stereotyper av den prostituerade i skönlitteraturen under uppsatsens undersökningsperiod i kapitlet ”Den glada horan”. Genom att analysera två skönlitterära verk ämnar denna uppsats att undersöka huruvida dessa stämmer överens med den tidigare forskningens slutsatser kring skönlitteratur om prostituerade kvinnor.¹¹

Ytterligare används *Bidrag till de veneriska sjukdomarnes historia i Sverige* av Edvard Welander. Welander var erkänd som den store experten på veneriska sjukdomar under perioden och en internationellt känd forskare. Han började sin läkarkarriär som underläkare på Stockholms kurhus och anställdes senare som besiktningsläkare vid Besiktningsbyrån i Gamla stan. 1888 fick han tjänst som överläkare på Sankt Görans sjukhus och blev professor i syfilidologi 1896. Han var en av de mest framstående aktörerna i debatterna rörande könssjukdomar, prostitution och reglementeringen.¹² Att anse honom vara en av tidens mest insatta personer i, och inflytelserika om, prostitution är därmed en rimlig åsikt. Kapitel XI ”Statistiska uppgifter om prostitutionen i Stockholm” i hans verk används för att representera en av de största aktörerna, läkarkåren, i debatten om prostitution. Att just detta kapitel används beror dels på att de tidigare kapitel främst behandlar tiden innan undersökningsperioden. Detta kapitel anses även sammanfatta undersökningsperiodens tankar om prostituerade kvinnor med sin gedigna undersökning med många olika variabler. Med sitt enorma inflytande och erkännande representerar Welanders åsikter och kunskaper om prostituerade kvinnor således kunskapsarenan för medicin och forskning.

Huruvida statistiken stämmer är inte av vidare intresse för denna uppsats utan hur prostituerade kvinnor beskrivs och värderas i verket. Kapitel XI ”Statistiska uppgifter om prostitutionen i Stockholm” har valts då det behandlar relativt samtida resultat: Welander påbörjade undersökningen året efter de första siffrorna inhämtades och fortskred sedan färdigställa sin forskning till bokens utgivning 1905. Statistiken behandlar 1859–1884 men resultaten bearbetades fram till 1905 och Welander själv menar att resultaten även är representativa för perioden 1884–1905.¹³

¹¹ Svanström, s. 122–129.

¹² Svanström, s. 226–228.

¹³ Edvard Welander, *Bidrag till de veneriska sjukdomarnes historia i Sverige*, Wilhelm Billes bokförlags aktiebolag, Stockholm: 1905, s. 259–260.

2. Teori

Uppsatsen ämnar att vidareutveckla den kunskapshistoriska teorin genom att använda olika koncept inom teoriramverket på nytt källmaterial. Det huvudsakliga analysverktyget är samhällelig kunskapscirkulation där andra begrepp från teorin tillförs för att utveckla och anpassa teorin till empirin. Det teoretiska ramverket hämtas och inspireras främst av Johan Östling och David Larsson Heidenblad, föreståndare och biträdande föreståndare för Centrum för kunskapshistoria (LUCK). Larsson Heidenblad är docent i historia vid Lund universitet och Östling är professor i historia vid samma universitet. Östling kan anses vara den som lanserade det kunskapshistoriska fältet i Sverige, med artikeln ”Vad är kunskapshistoria?” i *Historisk tidskrift*, 2015.¹⁴ Artikeln ”Cirkulation – ett kunskapshistoriskt nyckelbegrepp” i *Historisk tidskrift* agerar den primära inspirationskällan till cirkulation som begrepp i det kunskapshistoriska fältet.¹⁵

2.1 Samhällelig kunskapscirkulation

Östling och Larsson Heidenblad redogör i artikeln ”Cirkulation – ett kunskapshistoriskt nyckelbegrepp” i *Historisk tidskrift* för cirkulation som begrepp. Cirkulationsbegreppet har fått mycket kritik för att vara elastiskt, vilket är varför jag valt Östling och Larsson Heidenblads vidareutveckling av teorin. Trots kritiken mot begreppet cirkulation demonstrerar de hur ”cirkulationsperspektivet” har flera generella förtjänster. Begreppet belyser inte bara produktionen av ny kunskap, som ofta är i fokus i traditionell historieforskning, inte minst vetenskapshistoria, utan även hur kunskap används, rör sig och omformas. För att konkretisera och vidareutveckla teorin presenterar författarna en ny och mer avgränsad typ av cirkulation: *samhällelig kunskapscirkulation*: ”Vår premiss är i detta sammanhang att kunskap bör studeras som ett samhällsfenomen.” – vilket är vad denna uppsats syftar till att göra.¹⁶

Östling och Larsson Heidenblad förklarar att en cirkulationsanalys måste vara uppmärksam på hur kunskap återskapas, omformuleras eller ignoreras. En cirkulationsanalys är framförallt givande om den tar sitt ursprung i situationer eller processer där kunskapen får särskild betydelse för samhället. Författarna erbjuder sex ingångar till studier av samhällelig

¹⁴ Johan Östling, ”Vad är kunskapshistoria?”, *Historisk tidskrift* 135:1 2015, s. 109–119.

¹⁵ Johan Östling & David Larsson Heidenblad, ”Cirkulation – ett kunskapshistoriskt nyckelbegrepp”, *Historisk tidskrift* 137:2 2017, s. 269–284.

¹⁶ Östling & Larsson Heidenblad (2017), s. 279–280.

kunskaps-cirkulation, där kriser, system och krafter är tydliga faktorer för cirkulationen i denna uppsats.¹⁷ Under 1800-talets andra hälft infördes reglementeringen av prostituerade som ett försök till att hindra spridningen av veneriska sjukdomar, som blivit ett reellt hot mot folkhälsan. Kunskapen om prostituerade fick därför samhällslig signifikans, framförallt bland vissa grupper såsom läkar- och poliskåren och Överståthållarämbetet. Den samhällsliga kunskaps-cirkulationen om prostituerade påverkades således i allra högsta grad av en kris, systematik samt krafter, framförallt i form av tydliga förespråkare för reglementeringen.¹⁸

2.2 Kunskapsarena

Johan Östling demonstrerar i sin artikel ”En kunskapsarena och dess aktörer: Under strecket och kunskaps-cirkulation i 1960-talets offentlighet” hur begrepp som kunskapsaktör och kunskapsarena kan användas, vilket inspirerat denna uppsats. Kunskapsarena utgörs i denna uppsats av de olika genrer och verk som undersöks: tidningsartiklar, skönlitteratur och ett medicinskt verk. I denna uppsats kommer således flera kunskapsarenor att undersökas samt jämföras. Vad för kunskap som förmedlas i de olika arenorna samt vad för syn på prostituerade kvinnor som framförs i kunskapsarenorna är i fokus. De olika arenorna ses alla som byggstenar för den samhällsliga kunskaps-cirkulationen om prostituerade kvinnor och betraktas sammanslaget som cirkulationen. Östlings infallsvinkel är att undersöka en kunskapsarena, kunskapen som förmedlas inom arenan och av vilka aktörer. I denna uppsats testar jag att vända på den teoretiska ansatsen och istället söka efter kunskap om ett utvalt ämne inom olika kunskapsarenor. Tillika fokuserar denna uppsats på att behandla en stor mängd källor för att kunna analysera den samhällsliga kunskapen om prostituerade; perspektivet ligger således snarare på de dolda mottagarna som en massa – allmänheten, än de aktörer som aktivt förmedlar sin kunskap. I likhet med Östlings undersökning kommer inte cirkulationen inom och mellan de olika arenorna uppta en stor del av denna uppsats – om inte det uttryckligen finns ett samband, såsom att en författare refererar till ett annat material som undersöks.¹⁹

Östlings undersökning är relativt aktörsbaserad, vilket denna uppsats inte ämnar att vara. Denna uppsats ger kunskapsarenorna samma aktörskap som Östling ger skribenterna, alltså

¹⁷ Östling och Larsson Heidenblad (2017), s. 280, 283–284.

¹⁸ Lennartsson (2001), s. 55–59.

¹⁹ Johan Östling, ”En kunskapsarena och dess aktörer: Under strecket och kunskaps-cirkulation i 1960-talets offentlighet”, *Historisk tidskrift* 140:1 2020.

de han kallar kunskapsaktörer. Att begreppet kunskapsarena appliceras görs dels för att testa de teoretiska verktygen på annat sätt, dels för att källmaterialen erbjuder mer än kunskap om det som eftersöks. Att källorna är mångfacetterade och tillägnade allmänheten gör att de, i min mening, snarare bör betraktas som arenor med relativt obestämt innehåll än en aktör med ett specifikt syfte.

3. Forskningsläge

Då kunskapshistoria är ett relativt nytt perspektiv finns ingen kunskapshistorisk forskning om just prostitution i 1800-talets andra hälft i Sverige. Som presenterat i teori- och metod är det kunskapshistoriska forskningsläget tillräckligt för ett teoretiskt ramverk med användbara begrepp för min empiriska undersökning.

Forskningsläget för prostitution i Sverige under 1800-talet är relativt gott.

Ekonomihistorikern Yvonne Svanström och etnologen Rebecka Lennartsson står för majoriteten av forskningen, främst rörande reglementeringen i Stockholm. Yvonne Svanströms verk *Offentliga kvinnor. Prostitutionen i Sverige 1812–1918* är en gedigen och grundlig undersökning av prostitution i Sverige, med störst fokus på Stockholm under 1800-talet.²⁰ Svanström disputerade år 2000 på en avhandling om reglementeringen och prostitutionen i Stockholm under 1800-talet. Sedan dess har hon varit delaktig i flera verk rörande samma ämne. *Offentliga kvinnor. Prostitutionen i Sverige 1812–1918* anses vara en populärversion av hennes avhandling men sträcker sig även 40 år längre fram i tiden än avhandlingen, vilket är varför detta verk används. Rebecka Lennartsson har också forskat om svensk prostitution under min period, i verken *Malaria Urbana: om byråflickan Anna Johannesdotter och prostitution kring 1900* och *Den sköna synderskan: sekelskiftets Stockholm. Beträktelser från undersidan*.²¹ Lennartsson utför en maktanalys med stort fokus på strukturer, både uttalade och outtalade vilket är givande för denna uppsats.

Majoriteten av forskningen rörande prostitution undersöker Stockholm, till stor del på grund av att det var där Besiktningsbyrån, även kallad prostitutionsbyrån, var aktiv. Dessa verk gör en tydlig undersökning om prostitution i samhället med fokus på reglementeringen, där stor

²⁰ Yvonne Svanström, *Offentliga kvinnor: Prostitution i Sverige 1812–1918*, Ordfront, Stockholm: 2006.

²¹ Rebecka Lennartsson, *Malaria urbana: om byråflickan Anna Johannesdotter och prostitutionen i Stockholm kring 1900*, B. Östlings bokförlag, Symposion, Eslöv: 2001 & Lennartsson, *Den sköna synderskan: sekelskiftets Stockholm. Beträktelser från undersidan*, Norstedts, Stockholm: 2007.

vikt läggs vid motiveringen och konsekvenserna av reglementeringen. De diskuterar synen på prostituerade utifrån olika aktörer samt olika begrepp för prostituerade kvinnor och vilka olika egenskaper de ansågs ha samt behov de fyllde. En för denna uppsats viktig aspekt som både Svanström och Lennartsson berör är skillnaden och samspelet mellan hur den fiktiva och idealiserade prostituerade i jämförelse med hur den verkliga prostituerade betraktades.

I kapitlet ”Den glada horan” diskuterar Svanström den skönlitterära prostituerade kvinnan som ofta framställs som omhändertagande och uppmärksam som gärna pratar med och tröstar de som behöver. Svanström för exempel på detta, där främst utländska, framförallt franska verk porträtterar kvinnan på detta vis. Ett välkänt verk är *FettpärLAN* av Guy de Maupassant. En viktig aspekt av ”den glada horan” var även att hon endast visade uppskattning för sin sysselsättning, ett sätt att legitimera prostitution menar Svanström. En annan vanlig skönlitterär stereotyp av den prostituerade kvinnan kallar Svanström ”den fallna kvinnan”, som framförallt förekom under 1800-talets senare del. Exempelvis Nancy i Charles Dickens *Oliver Twist*, som tvingas sälja sex på grund av fattigdom och nöd. Motståndare till reglementeringen framhöll ofta denna bild av de prostituerade kvinnorna – de tvingades gå på gatan men deras karaktär var egentligen god. I skönlitteraturen var det populärare att framhålla att kvinnan blivit förförd och på så vis förlorat sin respekt från samhället och tvingades sälja sex.²²

Tommie Lundquists doktorsavhandling *Den disciplinerade dubbelmoralen: studier i den reglementerade prostitutionens historia i Sverige 1859–1918* är ett av få verk som grundligt undersöker den reglementerade prostitutionen i hela Sverige.²³ Han konstaterar att samtliga städer som inför reglementeringen följer Stockholms mönster. Källmaterial från flertalet mindre städer saknas och därmed läggs störst fokus på Stockholm, Göteborg och Malmö. Avhandlingen beskriver och förklarar reglementeringens existens, formulering, rekrytering och upphävande. Således lägger Lundquist stort fokus på myndigheterna och byråkratin rörande prostitution. I denna uppsats används verket för att få en bild av hur resten av Sverige agerade kring prostitution för att säkerställa att de Stockholms-centrerade verken är representativa för hela samhället. Både Svanström och Lennartsson använder sig av och refererar till Lundquists omfattande verk i sin forskning.

²² Svanström, s. 122–125.

²³ Tommie Lundquist, *Den disciplinerade dubbelmoralen: studier i den reglementerade prostitutionens historia i Sverige 1859–1918*, Skriv-city, Göteborg: 1982.

Stor vikt läggs både av Lundquist, Svanström och Lennartsson vid aktörerna involverade i reglementeringen, främst läkare. Således är forskningen om prostitution i 1800-talets Sverige främst fokuserad kring reglementeringen samt är aktörsbaserad. Samtliga forskare lägger även stort fokus på orsaken till att prostitution ansågs behövas; de asymmetriska normerna för kvinnor kontra mäns sexualitet. Syftet med denna uppsats är därför att bidra till forskningen genom att inte lägga fokus på reglementeringen och specifika aktörer utan försöka komma åt allmänhetens, vanliga människors om man så vill, kunskap om och syn på prostituerade kvinnor. Genom att djupare undersöka andra typer av källmaterial än vad Lennartsson, Svanström och Lundquist gör, ämnar uppsatsen att erbjuda forskningen ytterligare en aspekt av prostitutionen.

4. Historisk kontext

Under 1800-talet och de första två decennierna av 1900-talet ansågs prostitution vara ett nödvändigt ont. Främst grundades dessa tankar på idéerna om manlig kontra kvinnlig sexualitet. Män ansågs inte kunna undertrycka sina sexuella lustar och behövde få utlopp för dessa. Avhållsamhet för män betraktades vara mycket farligt, både fysiskt och psykiskt, för mannen själv samt de i hans närhet.²⁴ Kvinnorna ansågs ha mycket lägre sexdrift och riskerna för kvinnlig avhållsamhet bedömdes därmed inte vara lika stora. Kvinnor skulle även endast ha sex inom äktenskapet och då med fortplantning som i stort sett det enda syftet. Samtidigt behövde män ha en karriär, ett kapital och god social status innan de ansågs kunna gifta sig vilket resulterade i att män gifte sig i allt högre ålder. Män behövde alltså ha sex för samhällets säkerhet, även om det var utomäktenskapligt. Trots att utomäktenskapligt sex ansågs vara oanständigt var även det något nödvändigt ont som bedömdes vara bättre än följderna manlig avhållsamhet kunde medföra. Både Svanström och Lennartsson konstaterar att detta asymmetriska förhållande låg till grund för prostitutionen som nödvändigt ont, vilket resulterade i att prostitution – trots riskerna det medföljde, inte förbjöds.²⁵

Inte alla ansåg att prostitution behövdes. Organisationen Federationen var en relativt stark kraft som förespråkade borttagande av reglementeringen och menade att den var kränkande mot kvinnorna samt påvisade dubbelmoral då män kunde ha utomäktenskapligt sex men inte

²⁴ Lennartsson (2001), s. 97–98.

²⁵ Svanström, s. 126–127 & Lennartsson (2001), s. 97–100.

kvinnor. Både Lundquist, Lennartsson och Svanström diskuterar denna ”sedlighetsdebatt”.²⁶ Faktum är att reglementeringen med samma motiveringar kvarstod till 1918, trots flertalet avvecklingsförsök från kritiker. Därmed betraktar denna uppsats reglementeringen och vad denna innebar för kunskapen om och synen på prostituerade som den ledande under undersökningsperioden.

Majoriteten av Europas länder införde statlig kontroll över prostitutionen under 1800-talet, eller rättare sagt kontroll över de prostituerade kvinnorna, för att hindra smittspridningen av veneriska sjukdomar. Statliga bordeller infördes där läkare frekvent utförde undersökningar på de prostituerade för att skydda kunderna från smitta. Utöver statliga bordeller var reglementering ett mycket vanligt system för att minska smittspridningen. Den svenska reglementeringen följde samma modell som övriga Europa och den andre juni 1875 meddelade Överståthållarämbetet föreskrifter rörande uppsikten över prostituerade kvinnor i huvudstaden. Kvinnor som ansågs sälja sex blev inskrivna i polisens register och var därmed förpliktigade att följa ett stort antal regler. Främst var kvinnorna tvungna att infinna sig vid Besiktningsbyrå två gånger i veckan för att ”besiktigas”, det vill säga undersökas främst gynekologiskt. Fanns hon vara smittad remitterades hon till kurhus tills hon tillfrisknat. Föreskrifterna innehåller diverse ordningsregler för kvinnorna, såsom att de ska leva ett tyst och stilla leverne och inte dra till sig uppmärksamhet.²⁷ Liknande föreskrifter verkställdes allteftersom i fler svenska städer, vilket Lundquist redogör för i sitt verk *Den disciplinerade dubbelmoralen: studier i den reglementerade prostitutionens historia i Sverige 1859-1918*.

Förutom att minska smittspridningen av veneriska sjukdomar var det väsentliga syftet med reglementeringen att kontrollera synligheten av det osedliga. Rebecka Lennartsson diskuterar tankarna bakom reglementeringens verkställan och konstaterar att den bärande idén var att dölja osedligheten snarare än att hindra den. Likt hur avloppen samlade avfall och avloppssystemet dränerade detta från staden, där syftet inte bara var hygieniskt utan även att det skulle bespara allmänheten från att behöva se avfallet, agerade även reglementeringen. De prostituerade kvinnorna verkade som uppsamlare av veneriska sjukdomar och reglementeringen som det hygieniska och dolda systemet som skyddade allmänheten från att behöva bevittna osedligheten, argumenterade flertalet läkare. Anblicken av osedlighetens

²⁶ Svanström, s. 185–194, Lennartsson (2001), s. 207-211 & Lundquist, s. 320–359.

²⁷ *Föreskrifter rörande uppsigten öfver prostituerade qvinnor i hufvudstaden, af Öfver-Ståthållare-Embetet meddelade den 2 Juni 1875*, P. A. Nordstedt & söner, Kongl. Boktryckare, Stockholm: 1875.

kvinnor ansågs vara stötande för anständiga barn och kvinnor och männen riskerade förledas till synd då deras begär kunde väckas. Således förbjöds kvinnorna från att vistas på flera områden i staden, främst i finare områden samt underhållningsetablissemang såsom teatrar och restauranger.²⁸ Att prostitutionen ansågs nödvändig och männen som köpte sex betraktades agera utifrån ofrivillig nöd har den tidigare forskningen konstaterat. Men hur såg man på dessa kvinnor, som bröt mot kvinnoidealet, men samtidigt gjorde samhället en tjänst?

5. Analys – tidningsartiklar

I analysens första del avhandlas källmaterialet separat utifrån genre – tidningsartiklar, skönlitteratur och medicinskt verk. Således består analysens första del främst av att behandla vad för kunskap som förmedlades i de olika kunskapsarenorna samt hur prostituerade beskrevs och värderades i den samhälleliga kunskaps-cirkulationen. I andra delen av avhandlingen analyseras materialet komparativt för att sedan sammanställas för att besvara uppsatsens primära syfte: hur allmänheten betraktade prostituerade under perioden 1885–1900.

Tidningsartiklar som kunskapsarena står för verkliga händelser och personer som rapporterades dagligen till allmänheten. Det är rimligt att anse att den kunskap som förmedlades om prostituerade kvinnor i tidningsartiklarna utgjorde en stor del av den samhälleliga kunskapen om och synen på prostituerade kvinnor. I en tid där massmedia var relativt begränsat, varken radio eller tv fanns och människor reste i mindre mån än idag, torde tidningarna ha varit en av de största informationskällorna allmänheten använde sig av. Kunskapen som förmedlades i denna kunskapsarena bör därför betraktas som viktig och inflytelserik i den samhälleliga kunskaps-cirkulationen.

Språket som användes i artiklarna bör rimligen anses vara standardiserat och representativt för periodens språkanvändning, åtminstone i tidningar. Efter analys av artiklarna under perioden dras slutsatsen att en betydande del har ett värderande och måleriskt språk. Det var inte ovanligt med dramatiska rubriker och beskrivningar av prostituerade kvinnors liv. Dessutom skrevs i stort sett alltid kvinnornas fullständiga namn, födelseort och ålder ut oavsett om de var dömda eller ej. De analyserade artiklarna har flera gemensamma drag i hur de framställer prostituerade kvinnor.

²⁸ Lennartsson (2001), s. 60–63.

I både *Dagens Nyheter* och *Aftonbladet* under perioden den 1 januari 1885 till den 1 januari 1901 nämns prostituerade och prostituerad främst i samband med brott och straff. *Dagens Nyheter*s notiser finns under rubriken ”Från Domstolarne”, och i *Aftonbladet* under rubriken ”Rättegångs- och Polissaker”. Under dessa rubriker beskrivs brott, häktningar och domar. Majoriteten av dessa notiser är mycket korta och benämner endast kvinnor som prostituerade som deras yrke eller person utan vidare beskrivning. Vanligtvis är både namn, adress och hemort utskrivet för misstänkta. Exempelvis i en artikel från den 25 september 1889: ”Från Domstolarne. Polisen. Stöld ur drängkammare [...]. Såsom misstänkt att ha föröfvat stölden häktades prostituerade Anna [...]”.²⁹ Majoriteten av artiklarna såg ut på detta vis, därmed avhandlas följande de artiklar som innehåller längre beskrivningar samt värderande språk.

5.1 De olyckliga prostituerade

Under avsnittet ”Stockholms-Nyheter” med underrubriken ”Sorglig lefnadssaga.” berättas det den 8 november 1887 om en 18-årig flicka som kom till huvudstaden för sex år sedan, för att söka sin lycka. Det tog dock inte lång tid innan flickan blev ett, vad artikeln kallar:

”samhällets olycksbarn”. Exakt vad som menas med ”samhällets olycksbarn” förklaras inte. Flickan blev dock räddad genom äktenskap men denna lyckan varade inte länge då maken visade sig vara alkoholist. Även hon hade under sitt föregående liv fått tycke för starka drycker. För att ha råd hyrde paret ut rum åt prostituerade kvinnor. Paret liv beskrivs som olyckligt och efter ett bråk där båda varit berusade valde kvinnan att ta sitt liv när maken somnat. Han hittade henne hängandes i spjället: ”hon hade sjelf gjort slut på sin sorgliga lefnadssaga” skriver skribenten. Artikeln avslutas med kvinnans namn och att hon begravdes på statens bekostnad.³⁰ Händelsen meddelades även i *Aftonbladet*, där skribenten skriver att kvinnan tidigare varit prostituerad och hyrde nu ut rum till andra av samhällets olycksbarn.³¹

I en notis från polisen den 10 september 1889 används åter benämningen ”samhällets olycksbarn”. I artikeln beskrivs det hur en prostituerad kvinna och hennes manliga medbrottsling gripits efter misstankar om stöld. Både kvinnan och mannens fullständiga

²⁹ ”Stöld ur drängkammare.”, *Dagens Nyheter*, 1889-09-25.

³⁰ ”Sorglig lefnadssaga.”, *Dagens Nyheter*, 1887-11-08.

³¹ ”Sjelfmord.”, *Aftonbladet*, 1887-11-07.

namn förtäljs. Mannen föddes av en ogift kvinna och kvinnan av okända föräldrar. De båda misstänkta beskrivs från födseln tillhöra ”samhällets olycksbarn”.³²

Benämningen ”samhällets olycksbarn” ter sig varit relativt vanlig att tillskriva brottslingar. En tolkning av benämningen är att det indikerar att personerna inte allena ska beskyllas för sina misstag, utan att samhället misslyckats att omhänderta dessa individer innan det är för sent. Främst är det personer som fötts i fattiga familjer, ofta utanför äktenskap av exempelvis en prostituerad mor och en kriminell far där alkoholmissbruk inte var ovanligt. Idén om personer som samhällets olycksbarn kan således tolkas vara en beskrivning och kanske till och med förklaring till varför somliga väljer, eller påtvingas, en osedlig livsstil. Svanström diskuterar stereotyper av prostituerade kvinnor tidens skönlitteratur porträtterade. ”Den fallna kvinnan” var en vanlig sådan, där fattigdom och nöd var en vanlig orsak till varför kvinnan tvingades sälja sex.³³ Möjligtvis är detta samma uppfattning som man hade för samhällets olycksbarn.

Den 9 oktober 1885 beskrivs i *DN*, under rubriken ”Från Domstolarne” med underrubriken ”Samhällets skuggsidor” hur en prostituerad 15-årig flicka anhållits med misstanke om stöld. Artikeln beskriver detaljerat flickans liv, hennes namn, hemort och födelsedatum. Flickan ska ha livnärt sig genom stölder, bedrägeri och prostitution sedan 14 års ålder. Flickan skickades till läkare för besiktning, varpå hon lades in på kurhus för veneriska sjukdomar och flyttades sedan till fängelse. Intresseväckande är hur detaljerat journalisten berättar om hennes liv och även flickans utseende. Hen uppger att det gjorde ett ”ytterst sorgligt intryck” att se hur flickan var klädd, i korta kjolar och ansiktsdrag ”märkta af lasten”. Journalisten frågar om flickan ensam ansvarar för sina misstag eller om föräldrarna, eller kanske samhället också är att beskylla.³⁴

I artikeln ”Samhällets skuggsidor” ovan används förvisso inte benämningen samhällets olycksbarn men sättet journalisten frågar sig om samhället kanske delvis bär ansvaret för hennes öde liknar en möjlig innebörd av benämningen. Flickan det berättas om i ”Samhällets skuggsidor” har levt ett liknande liv som de som benämns som samhällets olycksbarn. Hon var född utanför äktenskap och kastades ut av sin mor och styvfar vid 13 års ålder. Varför hon

³² ”Stulen plånbok.”, *Dagens Nyheter*, 1889-09-10.

³³ Svanström, s. 122–125.

³⁴ ”Samhällets skuggsidor”, *Dagens Nyheter*, 1885-10-09.

inte kallas för samhällets olycksbarn går inte att besvara, kanske beror det på att det var olika författare till notiserna, vilket inte framgår. Alternativt användes benämningen endast i specifika sammanhang men vilka dessa i så fall är kan inte fastställas utifrån artiklarna.

Dagens Nyheter rapporterar den 14 juli 1899 om en ung kvinna som vid rådhusrätten blivit dömd för bland annat snatteri. Hon anhölls ofta av polisen för fylleri. Den unga kvinnan beskrivs komma från en fattig familj i Skåne. Hon ska ha jobbat som kassörska på diverse restauranger i södra Sverige innan hon kom till Stockholm: ”Så började resan utför; hon blef prostituerad samt sjönk inom kort till dräggen bland dessa olyckliga”.³⁵ Återigen används olycklig som ett sätt att beskriva en person och dennes grupptillhörighet.

5.2 Prostituerade som farliga

Den 5 juli 1894 utlyser Överståthållareämbetet en belöning för den som kan upplysa polisen om vem som ligger bakom ett mord. Artikeln förklarar att det möjligen är prostituerade kvinnor eller männen som köper deras tjänster som ligger bakom mordet. Prostituerade kvinnor anses ha haft för vana att den senaste tiden besöka den mördade, däremot skrivs det inget om det är offret som önskat besöken eller om kvinnorna vistats där mot dennes vilja. Ingen annan möjlig förövare nämns, heller ingen motivering till varför en prostituerad kvinna eller sexköpare troligen ligger bakom.³⁶ Prostituerade kvinnor ansågs onormala, därmed farliga. Då de redan lever ett normavvikande liv och begår diverse osedliga handlingar är det rimligt att anta att en sådan person begått brottet. Att prostituerade ansågs vara kriminella är heller inget märkligt med tanke på antalet artiklar rörande brott och straff prostituerade återfinns i.

Den 3 november 1898 meddelade *DN* att den poliskommissarie som nyligen utsattes för ett brott återhämtat sig. En prostituerad kvinna som ville hämnas för någon ”förment oförrätt” kastade frätande syra på kommissarien. Vad för händelse den prostituerade kvinnan ville hämnas för redogörs inte, mer än konstaterandet att det var en påstådd och/eller inbillad händelse.³⁷ Således framställs denna kvinna som en opålitlig och ondskefull person som attackerar en polisman utan anledning. Artikeln kan även antyda att kvinnan var sjuk som inbillar sig saker som inte hänt, vilket inte är en orimlig idé att ha om prostituerade kvinnor

³⁵ ”Resan utför går fort.”, *Dagens Nyheter*, 1899-07-14.

³⁶ ”Mordet vid Baggensgatan.”, *Dagens Nyheter*, 1894-07-05.

³⁷ ”Poliskommissarien P. Dahlqvist,” *Dagens Nyheter*, 1898-11-03.

där alkoholmissbruk och annan problematik var vanlig. Kvinnor som redan tillhörde, vad man ansåg vara samhällets besvärande befolkning såsom psykiskt sjuka eller liknande, hade redan dålig ekonomi och det är inte omöjligt av somliga av dessa därför tvingades prostituera sig. Oavsett hur det faktiskt låg till är det tydligt att skribenten till artikeln skuldbelägger kvinnan med ett värderande språk och utan att förtälja hela historien.

Utöver notiser om brott, domar och händelser återfinns även begreppen i diverse insändare. Dessa är av särskilt intresse för denna uppsats som vill klargöra allmänhetens syn på prostituerade. Föreställningen att de prostituerade kvinnorna inte borde vistas bland anständigt folk ter sig ha varit utbredd. Man beförde att blott åsynen av prostituerade skulle påverka sedliga personer. Framförallt oroade man sig för att barn med sin nyfikenhet och naivitet skulle bli så påverkade att de i värsta fall själva skulle bli osedliga. Svanström och Lennartsson diskuterar vikten av att skilja på sedliga och osedliga kvinnor. Reglementeringens uppgift var snarare att dölja prostitutionen än att förhindra smittspridning som framhölls vara syftet, menar Svanström. Utifrån de artiklar som analyserats verkar den allmänna åsikten vara densamma – det var viktigare att kontrollera och undanhålla de prostituerade kvinnorna än att förbjuda sexhandeln.³⁸

Ett exempel på en medborgares oro över riskerna prostituerade kvinnorna medförde om de vistades på öppen gata ges av insändaren ”Barnavän” i ”Meddelanden från Allmänheten”, den 10 juli 1885. ”Barnavän” uppmanar ordningens upprätthållare att skärpa sin kontroll av prostituerade kvinnor, för barnens skull. Barnen samlas ”omkring förfallna varelser”, med sitt oanständiga uppträdande och grova ord, vilket påverkar barnen.³⁹ Insändaren vittnar om idén att prostituerade kvinnor var oanständiga och respektlösa mot sin omgivning och därför borde skiljas från den anständiga delen av befolkningen. Att hen dessutom åberopar myndigheterna att skärpa sin kontroll antyder att hen ansåg att reglementeringen behövdes och skulle följas ordentligt.

I ett annat inlägg under rubriken ”Meddelanden från Allmänheten” skriver S. Gr. till *DN* den 9 februari 1888 om missförhållanden i huvudstadens sjukhus. Insändaren förklarar att hederliga, men fattiga, kvinnor och barn tvingas dela rum med prostituerade kvinnor. De prostituerade kvinnorna stör de andra patienternas lugn och ro med sina svordomar och

³⁸ Svanström, s. 87 & Lennartsson (2001), s. 59-60.

³⁹ ”Meddelanden från Allmänheten”, *Dagens Nyheter*, 1885-07-10.

okunniga tal. Insändaren påpekar riskerna med att blanda de hederliga kvinnorna och barnen med prostituerade. Framförallt oroar sig S. Gr. för att barnen ska bli så påverkade att det förstör hela deras liv. Insändaren uppmanar vederbörande att upprätta specifika salar för dessa osedliga kvinnor som utnyttjat sin situation.⁴⁰ S. Gr. och Barnavännen exemplifierar den uppfattning tidigare forskning framhållit: vikten av att fysiskt dela människor utifrån om de var sedliga eller osedliga.⁴¹ Dessa två insändare anser även att de prostituerade kvinnorna hade ett grovt och obildat språk, något som återkommer i andra typer av artiklar.

Insändaren H. S. har författat ett inlägg med rubriken ”Efter bokstafven” som hen riktar till redaktionen av *Aftonbladet*. Inlägget berör en tidigare artikel: ”Gemensamhetsfängelset för kvinnor å Norrmalm”, som skribenten menar är missvisande. Enligt lag kan inte en kvinna straffas för att sälja sex, utan endast dömas om hon bryter mot reglementet. Således döms hon enligt lagen angående lösdriveri. Författaren kritiserar artikeln för att vara missvisande huruvida kvinnan faktiskt döms för osedligt leverne. Skribenten menar att hade kvinnorna verkligen dömts för sitt osedliga leverne hade inte så många prostituerade gått fria. Hen påpekar att för de som inte är insatta i prostitutionsfrågan kan artikeln som kritiserar vara missledande och menar att det är lätt att få uppfattningen: ”Jag har ju sett [...] att, de som gifva sig åt ett osedligt lif, straffas - alt är ju då väl bestäldt”.⁴² Vilka intentioner författaren har med texten går inte att säga utifrån dess innehåll. Möjligtvis är syftet endast att kritisera formuleringen av artikeln. Emellertid är det tydligt att skribenten anser det vara viktigt att allmänheten är medveten om att kvinnorna inte döms för sitt osedliga leverne, exempelvis att sälja sex, och att långt ifrån alla osedliga kvinnor straffas. En tänkbar tolkning är att denna insändare, likt de ovan, vill skilja på sedliga och osedliga kvinnor. Genom att göra det klart för allmänheten vad de prostituerade egentligen döms för och att många går ostraffade för sitt osedliga leverne, är det möjligt att hen ville uppmärksamma att dessa osedliga kvinnor förekommer i samhället i större mängder än många tror.

5.3 Brott i samband med prostituerade

För utrikesnyheter är det främst meddelanden om brutala mord på prostituerade. Det verkar därmed inte ha varit ovanligt att prostituerade kvinnor utsätts för brott, framförallt grov misshandel och mord. Exempelvis meddelas det den 4 oktober 1888 i *Aftonbladet* att en

⁴⁰ ”I våra sjukhus”, *Dagens Nyheter*, 1888-02-09.

⁴¹ Svanström, s. 87 & Lennartsson (2001), s. 59-60.

⁴² ”Efter bokstafven”, *Aftonbladet*, 1889-02-07.

svensk kvinna kan vara en av de prostituerade som mördats i London. De brutala morderna beskrivs detaljerat. Kvinnornas kroppar, framförallt underliv, ska ha utstått extremt våld. Offrena beskrivs tillhöra den olyckliga klassen av kvinnor som försörjer sig nattetid.⁴³ Adjektivet olycklig förekommer upprepade gånger i olika typer av artiklar rörande prostituerade kvinnor. Framförallt beskrivs de tillhöra en grupp eller klass av olyckliga personer, vilket förefaller vara en allmänt känd gruppering med gemensamma egenskaper och karaktärsdrag.

Den 11 juni 1892 beskrivs en händelse i London som handlar om en läkare som blivit gripen misstänkt för mord på fem prostituerade flickor.⁴⁴ Det verkar ha varit av stort intresse att läsa om denna typ av händelser, vilket var relativt vanligt under perioden. I bland annat England härjade en eller flera mördare under en period vars offer var prostituerade kvinnor. Morderna var ofta brutala och majoriteten av skadorna tillfogades på könsorganen. Exempelvis ”Jack uppskäraren” som nämns i över 70 artiklar i *DN* och i 29 artiklar i *Aftonbladet* under perioden. Hen var och är en internationellt känd mördare som begick mord i London och fick stort utrymme i medier även i Sverige. Än idag finns ett intresse för denna mördare vars identitet aldrig fastställdes och har exempelvis figurerat i litteratur och film. Det är intressant att fascinationen fanns för morbida händelser under 1880- och 1890-talet och att många av dessa händelser, framförallt ökända mördare som Jack Uppskäraren än idag intresserar allmänheten. Huruvida detta beror på att offren var prostituerade eller att brotten var så grova och upprepade är svårt att avgöra.

Notiser rörande prostituerade kvinnor som utsatts för våld var således inte ovanliga, varken inrikes eller utrikes. I *Aftonbladet* under rubriken ”Rättegångs- och Polissaker”, 19 oktober 1886, beskrivs hur en prostituerad kvinna blivit utsatt för våld av sin make. Samma dag som hon blivit utskriven från kurhuset ska maken ha kastat svavelsyra i hennes ansikte. Maken erkände att han utfört detta våldsdåd för att hämnas på sin hustru som varit otrogen sedan ett par år tillbaka, då hon rymde med en järnarbetare. Skribenten beskriver att sedan detta har kvinnan sjunkit allt djupare.⁴⁵ Brottet påminner om hedersbrott vi kan läsa om i dagens nyheter. Mannen valde att kasta syra i hennes ansikte och därmed förstöra hennes utseende. Möjligtvis kan detta symbolisera hennes kvinnlighet och skönhet vilket kanske var hur hon

⁴³ ”En svenska bland de mördade i London?”, *Aftonbladet*, 1888-10-04.

⁴⁴ ”En läkare som trädt i Deemings fotspår.”, *Dagens Nyheter*, 1892-06-11.

⁴⁵ ”En svavelsyredram”, *Aftonbladet*, 1886-10-19.

träffade mannen hon var otrogen med. Han erkände varför han begick brottet men inte orsaken bakom tillvägagångssättet. Utseende är viktigt för att få kunder, vilket är avgörande för en prostituerad kvinna.

Under rubriken ”Rättegångs- och Polissaker” berättas den 2 september 1890 om en prostituerad kvinna som anträffats död i sin bostad. Kvinnan hade för någon tid sedan kommit från Stockholms försörjningsinrättning och har sedan dess levt i ”sus och dus”. Kroppen visar inga tecken på yttre våld. Först efter en undersökning synliggörs om kvinnan bragts om livet eller om det beror på hennes ”egen förstörda kropps-konstitution”.⁴⁶ Artiklar som denna pekar på att det var allmänt känt att prostituerade kvinnor hade dålig hälsa på grund av sitt levnadssätt. Lennartsson diskuterar ”undergångsdiskursen” som delades av både motståndare till och förespråkare av reglementeringen. Idén om prostitution som en säker väg till undergång och något som leder till döden, var utbredd, om inte personen räddas vilket sällan sågs som möjligt. Att en prostituerad kvinna hittas död var således inget märkvärdigt.⁴⁷ Flertalet artiklar förtäljer om anträffade döda prostituerade kvinnor, där majoriteten verkar ha bragts om livet eller andra våldsdåd mot prostituerade vilket inte verkar ha varit något som diskuterades i större mån. Möjligtvis beror denna uteblivna diskussion på att allmänheten betraktade prostituerade som dödsdömda, oavsett dödsorsak.

Aftonbladet skriver den 3 oktober 1891 en lång artikel med rubriken ”Mörnerska brodermordet” om en deprimerad man som mördar sin bror då denne vägrar att hjälpa honom mer, framförallt ekonomiskt. Efter mordet vandrar mannen planlöst på Stockholms gator. Då han inte ville vara ensam och behövde någon att prata med begav han sig till en adress där han visste att prostituerade kvinnor bodde.⁴⁸ I skönlitteraturen skildrades ofta prostituerade kvinnor vara omhändertagande, som gärna tröstade behövande män. Möjligtvis kunde det vara denna trop som drev mördaren till att uppsöka en prostituerad kvinna.⁴⁹ Prostituerade kvinnor ansågs vara ett nödvändigt ont för att lösa problemet med ogifta män med sexuella begär. Det är inte otänkbart att kvinnorna användes för andra behov än sexuella, såsom sällskap. Att mördaren visste var han skulle gå för att besöka prostituerade vittnar om att prostitution knappast var något dolt, bara avgränsat till vissa områden. Prostituerade kvinnor förväntades alltid finnas så länge man visste var man skulle gå, möjligtvis något som sågs

⁴⁶ ”Liggande död träffades i går i sin bostad”, *Aftonbladet*, 1890-09-02.

⁴⁷ Lennartsson (2001), s. 218–220.

⁴⁸ ”Mörnerska brodermordet.”, *Aftonbladet*, 1891-10-03.

⁴⁹ Svanström, s. 122–123.

som en säkerhet för vilsna män. Lennartsson diskuterar också denna möjlighet, att män kanske köpte sex för närhet och mänsklig kontakt, vilket verkar vara fallet för mördaren i artikeln.⁵⁰

En händelse återfinns både i *DN* och *Aftonbladet*, rörande en kvinna som påstått sig blivit gravid och fött ett barn med en man som, enligt henne, givit ett äktenskapslöfte. Kvinnan ansökte om uppfostringsbidrag från pappan till barnet. Det visade sig dock inte finnas något barn, kvinnan ljög. Det uppdagades att kvinnan bott hos sitt rättegångsombud, herr C. Vidare visade det sig att herr C och kvinnan, G, under falska namn vid barnbördshus både i Uppsala och Stockholm försökt skaffa sig ett barn med motivationen att de annars skulle gå miste om ett fideikommiss. G häktades utifrån misstankar om understickande av barn: falska uppgifter om födelse av ett barn eller dess föräldrar. Herr C blev senare häktad för bedrägeri.⁵¹

Det intressanta med denna notis är att kvinnan direkt benämns som ”en förr prostituerad qvinna”.⁵² Kvinnan är således inte längre prostituerad men ändå ter det sig viktigt att nämna hennes tidigare levebröd. Vad detta beror på förtäljs inte av artiklarnas innehåll. Möjligtvis kan det bero på att kvinnan under tiden hon sade sig blivit gravid av mannen hon krävt uppfostringsbidrag av varit prostituerad. Således är det möjligt att man valde att ha med hennes tidigare försörjning för att visa på osäkerheten kring hennes påstående – en prostituerad kvinna kan ha svårare att avgöra vem den eventuella fadern till ett barn är. Det är även tänkbart att informationen om hennes tidigare försörjning, det vill säga att hon tidigare levt osedligt, ökar sannolikheten att hon begått andra osedligheter, såsom det brott hon nu blivit häktad för.

5.4 Prostituerade i övriga artiklar

Ytterligare en vanlig kategori är artiklar rörande annonser och recensioner för litterära verk, konstverk och pjäser samt notiser om diverse möten och föredrag där reglementeringen av prostituerade diskuteras. Exempelvis informerar *DN* den 15 december 1886 om herr Knut Wicksells två kommande föredrag om prostitution. Det första behandlar om något kan göras för att mildra de prostituerade kvinnornas lott. Det andra föredraget ska diskutera

⁵⁰ Lennartsson (2001), s. 104–105.

⁵¹ ”Understucket barn.”, *Aftonbladet*, 1885-06-01 & ”Understucket barn.”, *Dagens Nyheter*, 1885-06-01.

⁵² ”Understucket barn.”, *Aftonbladet*, 1885-06-01 & ”Understucket barn.”, *Dagens Nyheter*, 1885-06-01.

prostitutionens motarbetande.⁵³ *Aftonbladet* informerar om samma föredrag dagen innan. Att diverse föredrag och möten rörande prostitution relativt ofta hölls vittnar om att ett allmänt intresse fanns att diskutera saken, framförallt reglementeringen, både för reglementeringens motståndare och förespråkare.

Prostituerade kvinnor förefaller ha varit vanligt att gestalta i konstutställningar, litterära verk och pjäser. Rimligen beror detta på att prostitution och personerna inom den var en gängse del av vardagen och knappast något märkvärdigt. Möjligtvis var prostitution och prostituerade kvinnor något spännande och kontroversiellt att skildra, beroende på vilket sätt. Även om det var en del av vardagen var prostituerade kvinnor raka motsatsen till hur kvinnor skulle vara. Deras levnadssätt, exempelvis flera sexpartners, var inkorrekt, vilket rimligtvis var intresseväckande att betrakta.

Den kristna sedlighetsföreningen beslutade den 29 januari 1890 en rad åtgärder för att bekämpa osedligheten i huvudstaden, rapporterar *Aftonbladet*. Detta ska göras genom att skicka varningsbrev till stadens alla hyresvärdar som hyr ut till prostituerade kvinnor. Alla pastorsämbeten ska även informeras och få uppgifter om samtliga prostituerade kvinnor inom deras område. Föreningen ska även dela ut kort, försedda med utdrag ur strafflagen. Sedlighetsföredrag och diskussionsmöten ska även anordnas.⁵⁴ Denna typ av förening med syfte att bekämpa osedligheten i riket, framförallt huvudstaden, var vanliga under 1800- och 1900-talet. Prostitution men framförallt de prostituerade kvinnorna ansåg vara en stor del av detta osedliga. Reglementeringen var ett sätt att bibehålla sexhandeln, som ansågs nödvändig, men dölja osedligheten i den mån som gick. Även om prostitutionen ansågs nödvändig var det viktigt att bespara vanliga, hederliga medborgare från att behöva se dessa kvinnor. Även om männen som köpte sex till stor del kom från anständiga samhällsskikt var sexköpen inget som skulle befläcka dessa män och deras vardag.⁵⁵

En annan kategori där ”prostituerad” och ”prostituerade” ofta återfinns är notiser rörande huvudstadens finanser. Exempelvis rapporterar *Aftonbladet* den 20 december 1890 om de anslag Stockholms stadsfullmäktige beviljade vid sammanträdet dagen innan. Hälsovårdsnämnden blev bland annat beviljat 10.000 kr till Besiktningsbyrån för

⁵³ ”Föredrag”, *Dagens Nyheter*, 1886-12-15.

⁵⁴ ”Stockholms kristna sedlighetsförening”, *Aftonbladet*, 1890-01-29.

⁵⁵ Lennartsson (2001), s. 58–61.

prostituerade kvinnor, 12.000 kr till polikliniker (öppenvårdsmottagningar) och anstalter för köttbesiktning beviljades 30.000 kr.⁵⁶ Denna typ av notis visar att myndigheter rörande prostitution och reglementeringen fick en relativt stor andel av de ekonomiska bidragen. Således visar detta att prostitutionen och reglementeringen var en stor angelägenhet staten ville behandla. Prostituerade ansågs vara viktiga att kontrollera och myndigheterna rörande dessa var således väl finansierade.

Den 6 april 1894 diskuteras Stockholms fattigvård och uppfostringsanstalter i en lång artikel. Trots dess nödvändighet och fördelar finns en del brister, menar skribenten. Artikeln avslutas med slutsatsen att många barn växer upp och blir anständiga personer men fortfarande blir allt för många av dessa prostituerade och brottslingar.⁵⁷ Idén om orsaken till att prostituera sig var sociala problem, såsom fattigdom, var utbredd och återfinns i flera artiklar både från privatpersoner, medlemmar i diverse föreningar och journalister. Det var inte ovanligt att betrakta prostituerade som offer. Offer för en svår uppväxt, oansvariga föräldrar och människor som utnyttjat dem.⁵⁸ Således fanns det en allmän kunskap om varför somliga prostituerade sig: de var offer för sociala orättvisor.

5.5 Blomsterflickor

I en artikel från *DN* skrivs det den 26 juni 1891 om en rättegång i Wien, där en blomsterflicka står inför rätta för stöld. Försvarsadvokaten frågar flickan om hon försörjer sig på annat sätt än blomsterförsäljning då detta inte räcker som försörjning för att klara sig, många blomsterflickor tvingas därför leva oanständigt. Flickan säger att så inte är fallet för henne.⁵⁹

Blomsterflicka nämns även i en artikel från den 15 november 1890 i *DN*, även denna om en rättegång i Wien. En blomsterflicka anklagas för att ha varit påträngande mot besökare vid en cirkus där hon sålde sina blommor och därför blivit förbjuden av cirkusdirektören att fortsätta sin försäljning. Flickan förklarar att det inte är lätt att försörja sig på blomförsäljning och att de flesta blomsterflickor inte har någon direkt utbildning och därför måste en blomsterförsäljerska lära sig vara skickliga på affärer.⁶⁰

⁵⁶ ”helsovårdsnämnden:”, *Aftonbladet*, 1890-12-20.

⁵⁷ ”Uppfostringsanstalterna.”, *Dagens Nyheter*, 1894-04-06.

⁵⁸ Lennartsson (2001), s. 223.

⁵⁹ ”En blomsterflicka inför rätta.”, *Dagens Nyheter*, 1891-06-26.

⁶⁰ ”Blomsterflickan vid Cirkus Schumann.”, *Dagens Nyheter*, 1890-11-15.

Förutom dessa artiklar nämns främst blomsterflickor i fiktiva följetonger i *Dagens Nyheter* och *Aftonbladet* vilket inte behandlas då tidningsartiklarna är av intresse när de speglar verkliga händelser och personer. Blomsterflickor nämns även i notiser som berättar om konstutställningar och teaterföreställningar. Det verkar även ha varit vanligt förekommande att blomsterflickor medverkade på diverse festligheter. I dessa sammanhang nämns de ofta kort som vackra flickor som sålde blommor. I *Aftonbladet* nämns inte blomsterflickor i någon annan typ av artikel än notiser rörande konst och teater eller rörande festliga evenemang.

5.6 Nattfjärilar

Nattfjäril nämns i fyra artiklar i *Dagens Nyheter* under perioden den 1 januari 1885 till den 1 januari 1901. I endast en av artiklarna avser nattfjäril en person, annars handlar artiklarna om insekten nattfjäril. Den 18 augusti 1890 berättas det om en kostymbal i ett brev till *DN* med anonym avsändare. Skribenten berättar om en lyckad kostymbal i Vaxholm helgen innan. Bland annat närvarade en ”täck nattfjäril” som samtalade med en medlem av turkiska ambassaden.⁶¹

I *Aftonbladet* nämns nattfjärilar i tre artiklar, varav alla avser insekten. I följetongen *Notariens hemlighet* av A. Châtelain beskriver en man sina känslor för en kvinna som hur en nattfjäril dras till lågan trots att det sveder hans vingar.⁶²

Sammanfattningsvis presenterar artiklarna en homogen bild av prostituerade kvinnor; de betraktas tillhöra en specifik klass där alla delar samma egenskaper. De är kriminella, respektlösa och vulgära. Deras liv beskrivs som olyckliga och deras hälsa dålig, därmed anses det inte vara märkvärdigt om de utsätts för något brott eller är med om en olycka. Artiklarna vittnar även om att prostitution och prostituerade kvinnor var en del av vardagen, åtminstone på avstånd, och något alla var medvetna om. Nattfjäril och blomsterflicka används inte för att skriva om prostituerade i tidningsartiklarna.

6. Analys – skönlitteratur

Rebecka Lennartsson och Yvonne Svanström konstaterar att prostituerade kvinnor ofta gestaltades i både konst och litteratur under 1800- och 1900-talet. Verk innehållande

⁶¹ ”Kostymbal i Vaxholm”, *Dagens Nyheter*, 1890-08-18.

⁶² ”Notariens hemlighet”, *Aftonbladet*, 1888-09-27.

prostitution och prostituerade kvinnor blev något av en genre under senare delen av 1800-talet. Det fanns flertalet gemensamma drag för verk inom denna genre, vilket både Svanström och Lennartsson diskuterar. En stor andel av dessa verk handlade om Stockholm, rimligen på grund av dess storlek och karaktär som huvudstad men även då reglementeringen och prostitutionen var utbredd och ett välkänt fenomen i staden. En tydlig gemensam nämnare för många av dessa verk var att författarna lovade att visa den andra sidan av Stockholm, ibland genom rubriker som exempelvis ”Stockholms skuggsida”. Det talas ofta om att författaren önskar att avslöja något, om Stockholm som stad eller enskilda personer. Lennartsson och Svanströms resultat, att verk om prostituerade kvinnor blev en genre, bidrar till slutsatsen att skönlitteratur var en inflytelserik kunskapsarena som konsumerades av många. Följande redogörs för två skönlitterära noveller där fokuset ligger på att analysera vad för kunskap de förmedlar om prostituerade, hur de beskrivs och värderas för att få förståelse över hur synen på prostituerade såg ut i en av den samhälleliga kunskaps-cirkulationens arenor.

6.1 *Blomsterflickorna: en bild ur storstadslivet*

Verket *Blomsterflickorna: en bild ur storstadslivet* gavs ut 1897 i Stockholm av en anonym författare med akronymen B-a och handlar om två blomsterflickor, ett begrepp som förknippades med prostitution under perioden. Författaren till *Blomsterflickorna: en bild ur storstadslivet* skriver inte uttryckligen att hen önskar att avslöja något, men karaktären av novellen och dess disposition ger likväl uppfattningen om att även denne författare delar den önskan.

Lennartsson konstaterar att få stereotypa gestalter skildrades lika mycket som den prostituerade kvinnan i sekelskiftets litteratur och bildframställning. En betydande del av skildringarna har pornografisk karaktär, vilket i hög grad är fallet för *Blomsterflickorna: en bild ur storstadslivet*. Författaren menar att hen berättar om flickornas liv, vilket hen förvisso gör, däremot innehåller berättelsen flertalet vulgära och detaljerade beskrivningar. Novellens syfte kan snarare betraktas vara att berätta om de sexuella aspekterna i flickornas liv än en biografisk berättelse.⁶³

⁶³ Lennartsson (2001), s. 76–79.

Blomsterflickorna: en bild ur storstadslifvet handlar om systrarna Rosali och Thyra som växer upp i Stockholm. Då deras far var död tillbringade flickorna mycket tid ensamma hemma, då modern arbetade. De plockade ofta blommor och modern lärde dem att sätta ihop fina blomsterarrangemang. Flickorna hade även en äldre fostersyster, Hilma, som flyttat hemifrån. Hilma beskrivs som vacker, med fina kläder och skickligt tal. Storasyterns skönhet sporrade flickorna ännu mer och de bönade och bad sin mor om att få gå till staden och sälja sina blommor. Således framställer författaren flickorna, framförallt Rosali, som aningen avundsjuk och att hon sukter efter ett lyxigare liv.

Författaren inleder kapitel två med en notis från en veckotidning: ”För några dagar sedan läste vi uti en af hufvudstadens veckotidningar under rubriken *Domstolarne* [...]”⁶⁴, som handlade om systrarna framför domstol vilket kan ge uppfattningen att författaren menar att historien är sann, framförallt genom att referera till en artikel som om den är känd för läsarna av novellen. Det är möjligt att det endast är ett stilistiskt val att börja berättelsen på detta vis och inte ett påstående om att berättelsen är sann. Däremot var ytterligare en gemensam nämnare för verk som handlar om prostitution och prostituerade kvinnor att de utger sig för att berätta om sanna händelser och personer, även om forskningen visat att så sällan är fallet.⁶⁵

Författaren beskriver de två ”nymferna” – vilket i detta fall både kan tolkas betyda vackra och unga flickor eller prostituerade flickor. Rosali beskrivs vara en kort välväxt flicka med svart hår och ett välformat ansikte med bruna och djärva ögon. Hennes läppar beskrivs som förföriskt fylliga och tänderna emaljerade och vita. Synen av Rosalis hals och höga bröstorg ger ett ”fängslande behag”. Bysten är oemotståndlig och hennes höga höfter ger betraktaren en önskan om njutning. Författaren frågar hur många som redan ”plockat njutningens sinliga [sic.] frukter” från Rosalis åtråvärda gestalt. Den yngre system, Thyra, är kortare än Rosali men smalare. Hon har blondt hår, blåa ögon och ett mjukt leende. Hennes ungdomliga kropp är inbjudande för passionerade tankar, om hon blir lite mer utbildad.⁶⁶ Det ter sig viktigt för författaren att detaljerat berätta om flickornas utseende och vilken effekt deras utseende får på betraktare, även om majoriteten av dessa beskrivningar kan tolkas vara onödiga för berättelsen.

⁶⁴ B-a, s. 4.

⁶⁵ Lennartsson (2001), s. 79.

⁶⁶ B-a, s. 5–7.

I de följande kapitlen backar författaren berättelsen till innan flickorna står inför domstol och ännu lever sedligt och ägnar sig åt sin blomsterförsäljning som går allt bättre och bättre. I det fjärde kapitlet, "Utbildningen" beskriver författaren flickornas utveckling. Flickorna växte dagligen till sig, men inte i visdom utan: "i skönhet och dårskap, samt demimond-intelligens" förklarar författaren. Demimond kan betyda prostituerad eller en kvinna som försöker leva ett överklassliv, inte sällan genom att försörja sig som prostituerad.⁶⁷ Hen säger också att flickor som är uppväxta på gatan i stora städer vid sju-åtta års ålder är lika bevärande i sitt köns hemligheter som en prästdotter från landet är i trettioårsåldern. Vid tio-tolv års ålder är hon dessutom lika bekant med mannens kön. För sådana flickor som de två systrarna är det bara en tidsfråga innan de blir inlockade i prostitution eller andra osedliga sysslor, skriver hen.⁶⁸ Exakt vad författaren menar med att vara uppväxt på gatan framgår inte. Systrarna har ett hem med en mor som arbetar hårt för att försörja sina döttrar. Varför författaren berättar om flickor uppväxta på gatans sexualitet framgår heller inte, då detta inte är fallet för berättelsens huvudpersoner. Rimligen beror dessa utsagor på att författaren vill framföra att så ofta är fallet för den typ av flicka som systrarna är.

Den tidigare forskningen är överens om att det främst var den allmänna synen på sexualiteten som bidrog till prostitutionens legalitet och införandet av reglementeringen. Män behövde ha sex på grund av sin höga sexdrift och ostopppbara begär medan kvinnor endast skulle och ville ha sex med sin make för att skaffa barn, var den allmänna uppfattningen. De prostituerade kvinnorna blev således lösningen på den asymmetriska sexualiteten. Männens kunde köpa sex av kvinnor som ansågs fallna och de anständiga kvinnorna blev besparade från männens sexuellt drivna angrepp. Författaren till novellen beskriver däremot en annan bild av kvinnans sexualitet än vad som ansågs vara riktig utanför fiktionen.⁶⁹ I novellen beskrivs inte systrarnas sexualitet som passiv och kysk – snarare tvärtom. Thyra och Rosalis kroppsliga begär och medvetenhet verkar enligt författaren vara starkt kopplat till deras levnadssituation: "[...] den flickan som blir så att säga uppfostrad på gatan i en stor stad – ja, nog vet man hur det går för henne".⁷⁰ Författaren markerar att systrarna tillhör en viss del av befolkningen, uppväxta på gatorna i en storstad, och därför är de könsligt medvetna i mycket lägre ålder än flickor på landet exempelvis.

⁶⁷ *Nationalencyklopedin*, demimonde.

<http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/demimonde> (hämtad 2023-04-12).

⁶⁸ B-a, s. 10.

⁶⁹ Svanström, s. 126 & Lennartsson (2001) s. 97–98.

⁷⁰ B-a, s. 10.

En stor del av novellen utgörs av förklaringar kring flickornas utveckling, främst kroppsliga utveckling, och hur detta påverkar deras begär och sexuella fantasier. Varken Thyra eller Rosali beskrivs som passiva eller dygdiga. Deras begär är starka och växer med åldern. Författaren påpekar även att frestelserna är många, i form av unga stiliga män som rör sig på stadens gator. Ytterligare en viktig aspekt är systrarnas önskan efter lyx. Deras begär efter njutning och lyx samt deras ungdomliga naivitet leder till bekantskap med äldre och visare damer ur demimonden. Således är flickornas sexuella och materiella begär avvikande från samhällets normer. De både fantiserade och lät sig frestas av flera olika män mitt ute på gatan – raka motsatsen mot tidens kvinnoideal. Männens sexualitet ansågs däremot vara starkt förknippat med synintryck, vilket var en väsentlig del till varför prostituerade kvinnor skulle skiljas från den anständiga delen av befolkningen. Således beskrivs inte bara systrarnas sexualitet som avvikande från kvinnoidealet, utan även som att den snarare påminner om mannens sexualitet.⁷¹

Systrarnas förfall börjar på allvar i kapitel fem, ”En bal i paradisdragt och en natt i vällust” där det berättas om två av systrarnas främsta uppvaktare, två unga gardeslöjtnanter kallade greve v. B. och baron de L. Männerna beskrivs ha detaljerat planerat sin uppvaktning av blomsterflickorna under en längre tid. En vacker majdag, då träden och blommorna grönskade skulle också ”blomsterflickornas fikonlöv spricka”, hade de två herrarna bestämt.⁷² Att flickornas fikonlöv skulle spricka antyder att herrarna tänkt ha samlag med flickorna. Fikonlöv kan avse skydd för könsorganet, i biblisk bemärkelse där Eva och Adam använde fikonlöv för att skylla sig.⁷³

Herrarna lyckas mer eller mindre lura hem flickorna till sig. Författaren förtäljer detaljerat hur kvällen fortskred, i passion och njutning ända till gryningen och solen skådar: ”de unga flickornas första fall”.⁷⁴ Författaren avslutar äventyret med konstaterandet att blomsterflickorna började bli nattfjärilsliknande fröknar.⁷⁵ Redan nästa kväll låg flickorna med två nya herrar, denna gång mot betalning. Tiden gick och flickorna hade nu en stadig kundkrets och ett hotell där föreståndaren lät dem ha sin verksamhet.⁷⁶

⁷¹ Lennartsson (2001), s. 62.

⁷² B-a, s. 12.

⁷³ *Nationalencyklopedin*, fikonlöv. <http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/fikonlöv> (hämtad 2023-04-12).

⁷⁴ B-a, s. 16.

⁷⁵ B-a, s. 12–17.

⁷⁶ B-a, s. 17–20.

Sexköpare som främst män ur medel- och överklassen, som flickornas förförare, är enligt Tommie Lundquist en bild som får stöd i skönlitteraturen. Exempelvis Hjalmar Söderbergs fiktiva figur Martin Birek porträtteras som en vanlig man, där besök hos prostituerade tillhörde det vardagliga för honom och hans kamrater. Lundquist framhåller att många litterära verk handlade om studentstäder, såsom Uppsala, där huvudpersonerna är just ogifta unga män som ännu inte är redo för äktenskap. Även Svanström och Lennartsson håller med om Lundquist slutsats: den största andelen av sexköpare var unga och ogifta män då samhällets normer krävde att män skulle ha en karriär, kapital och god social status innan äktenskap, ansågs de behöva få utlopp för sina sexuella begär. Det fanns således en tydlig korrelation mellan unga män av högre klass i färd med att bygga sin karriär och sexköp, vilket även novellen vittnar om. Systrarnas två förförare var båda från samhällets högsta skikt, den ena greve och den andra baron. Båda männen var unga och löjtnanter, således i början av sin karriär inom militären.⁷⁷

Prostituerade flickor och kvinnor sågs således som en nödvändighet för dessa unga män som ännu inte uppfyllde samhällets krav för att gifta sig. Männen var tvungna att få utlopp för sina sexuella begär, för sin egna och samhällets skull då manlig avhållsamhet kunde leda till en rad förödande konsekvenser. Det verkar förvisso inte som systrarna fick betalt av de två herrarna den första natten men det var denna natt som banade vägen för deras osedliga liv. Troligen planerade inte männen att inleda en seriösare relation med flickorna, då de var väldigt måna om att ingen skulle se flickorna varken anlända eller lämna deras hem. En rimlig tolkning är att de två unga herrarna behandlade flickorna på samma sätt som prostituerade flickor – ett medel för att uppnå sitt mål utan hänsyn till vilka konsekvenser det kan få för flickorna. Lundquist konstaterar att andelen prostituerade var stor i de städer där en stor del av befolkningen var militärer.⁷⁸ Att en form av machokultur eller manlighetsnorm rådde inom militären om antalet sexuella möten och partners fanns och bidrog är heller inte orimligt.

En tid senare inledde Thyra en relation med baronen som hans betalda älskarinna och Rosali träffade en direktör. Författaren framför tydligt hur Rosali spelade oerfaren vilket avgjorde saken - hon blev direktörens officiella hålldam. Arrangemangen fortskred problemfritt i två års tid men fick ett abrupt slut då nyheterna om att baronen rymt utomlands med en utländska

⁷⁷ Lundquist, s. 211–214, Lennartsson (2001), s.105–107 & Svanström, s. 168–170.

⁷⁸ Lundquist, s. 203.

av börd nådde Thyra. Hon tog beskedet så hårt att hon blev inlagd på sjukhus under några månader. Även Rosalis arrangemang började förtvina. Mötena med direktören blev allt färre och betalningarna mindre, så pass att Rosali tvingades ta emot fler kunder. En höstkväll knackade direktören på Rosalis dörr. Hon förstod snabbt att detta möte skulle bli det sista när direktören räckte över ett hyreskontrakt han införskaffat till henne.⁷⁹

Flickornas lyxliv var därmed slut och de levde i: ”sus och dus varenda dag – men detta är ju vanligtvis alltid förhållandet med unga fallna kvinnor”.⁸⁰ Novellen *Blomsterflickorna: en bild ur storstadslivet* beskriver systrarna enligt en av de vanligaste stereotyperna för prostituerade kvinnor inom skönlitteraturen. Svanström menar att en av dessa är just flickor som blir förförda av män och därmed mer eller mindre tvingas leva osedligt. Förvisso klargör författaren att flickornas förfall börjat tidigare men det avgörande momentet är deras första sexuella upplevelse med löjtnanterna. Som Svanström skriver om denna stereotyp handlar det om kvinnor som har det relativt gott ställt men blir förförda och därmed blir förlorade. Systrarnas blomsterförsäljning gick bra och deras ekonomi var således god. Flickorna sålde därmed inte sex på grund av fattigdom eller nöd. Svanström lyfter Emily i Charles Dickens *David Copperfield* som exempel. Emily förförs av en man som sedan lämnar henne. Författaren till *Blomsterflickorna: en bild ur storstadslivet* framställer Thyra och Rosalis liv på samma sätt. Efter deras första sexuella upplevelse och deras ”första fall” säljer de sex men blir räddade innan de sjunker för djupt av sina arrangemang med direktören och baronen. På samma sätt som Svanströms exempel, Emily, blir systrarna förförda och sedan lämnade av sina män. När Thyra och Rosalis relationer med baronen och direktören upphör förfaller flickornas liv helt.⁸¹

Efter att systrarna blivit lämnade av sina män konstaterar författaren att de nu blivit prostituerade. Rosali var först med att bli inskriven hos polisen och Besiktningsbyrån men Thyra kom inte långt efter. Den yngre system, Thyra, lyckades dock komma ur osedligheten och fick med sig sin storsyster. Rosali var dessvärre så djupt fallen att hon snabbt var tillbaka på samma osedliga bana - hon var utom räddning. Möjligtvis för att hon var äldre och därmed upplevt sexualitetens begär längre. Berättelsen avslutas med fortsättningen på början av novellen, med systrarna framför domstol. Trots Thyras försök att lämna osedligheten

⁷⁹ B-a, s. 21–28.

⁸⁰ B-a, s. 28.

⁸¹ Svanström s. 124–125.

bakom sig dömdes hon till två månaders straffarbete för fylleri och förargelseväckande beteende. Rosali som beskrivs vara djupare fallen dömdes till fyra månaders straffarbete på samma punkter som sin syster och därtill för lösdriveri och liderligt leverne.⁸²

Det är intressant att författaren säger att de blivit prostituerade, och använder benämningen ”prostituerad”, först flera år efter att de har börjat att sälja sex och först efter att de har blivit inskrivna och därmed underkastade reglementet. Författaren framställer deras inskrivning i polisens rullor och Besiktningsbyrån som en milstolpe för flickornas liv; som en gräns de överträder och inte kan komma tillbaka ifrån. Deras liv är därmed dömt till att alltid vara osedligt. Att hen använder begreppet ”prostituerad” först nu kan innebära att det snarare står för kvinnor som blivit inskrivna än de som säljer sex. Så länge myndigheterna inte fått reda på att en kvinna säljer sex går hon säkrare från samhällets kritiska dom. Det är således, enligt novellen, skillnad på att sälja sex och sälja sex. Thyra och Rosali beskrivs som spännande och förföriska flickor som lever ett nästintill fascinerande liv fram tills de blir påkomna av myndigheterna. När författaren kallar dem prostituerade skriver hen även att de förlorat all sin kvinnlighet. Deras slående skönhet hade slocknat. Att leva osedligt och sälja sex är inte förkastligt så länge det görs med list och någon form av ära under en kortare period, gärna i ung ålder. Det är först när det gått för lång tid och lyxen tagit slut och utbytt mot alkoholmissbruk det blir ett problem. Således är det när flickornas yttre, ungdomlighet och prakt förfaller som gör dem till skändliga prostituerade kvinnor.

Sammanfattningsvis framställer författaren till *Blomsterflickorna: en bild ur storstadslivet* flickorna som unga, attraktiva, naiva och suktande efter lyx och njutning vilket även gäller för andra flickor i liknande situationer. Hen ter sig anse det vara viktigt att detaljerat och upprepande beskriva systrarnas utseende, framförallt vilken effekt deras utseende får på betraktarna. Ytterligare en aspekt som verkar viktig för författaren är att markera att Thyra och Rosali tillhör en speciell klass eller grupp – de fallna kvinnorna. Dessa beskrivs som sexuellt medvetna och aktiva i mycket ung ålder. Deras sexualitet är raka motsatsen mot tidens ideal. Att flickorna dessutom ofta spelade oskyldiga och sexuellt oerfarna är en annan punkt författaren tydligt framhåller. Deras ungdomlighet och skönhet gör det enkelt för flickorna att låtsas att de inte tillhör de fallna kvinnorna och ger dem många kunder. Anledningen till att systrarna börjar sälja sex är delvis avundsjuka på finare flickor, såsom

⁸² B-a, s. 29–32.

deras fostersyster, längtan efter ett lyxigare liv men även sexuella begär. Trots att Thyra och Rosali beskrivs relativt positivt i de första kapitlen klargör ändå författaren för att det bara är en tidsfråga innan deras liv förfaller helt. Rimligtvis menar författaren att för sådana vackra och unga flickor, som spenderar sin tid på gator och torg omgivna av frestande män, endast har alternativet att bli fallna kvinnor.

Blomsterflickorna: en bild ur storstadslivet är ett tydligt exempel på tidens skönlitteratur innehållande prostituerade kvinnor. Den innehåller flera av genrens typiska drag: pornografisk karaktär, kan tolkas utge sig för att berätta sanningen och avslöja något samt framställer flickorna utifrån en av de vanligaste stereotyperna för genren. Systrarnas berättelse stämmer överens med en av de stereotyper Svanström presenterar - flickor som blir förförda av män som sedan lämnar dem och därmed har flickorna förlorat sin respekt från samhället, eftersom de haft utomäktenskapliga sexuella relationer, och tvingas därför leva osedligt. Lundquist konstaterar att periodens skönlitteratur stödjer samhällets bild av sexköpare, som unga män från samhällets övre skikt i början på sin karriär, såsom baronen och greven.

6.2 Stockholms nattfjärilar, Pikanta skildringar från gata och boudoir

Stockholms nattfjärilar, Pikanta skildringar från gata och boudoir gavs ut som en veckotidning innehållande sju olika noveller. Titeln och beskrivningen av novellsamlingen ger uppfattningen om att novellen är verklighetsbaserad, att personerna och platserna är sanningsenliga, vilket var vanligt för den skönlitterära genrer som handlade om prostituerade. Platserna fanns på riktigt i huvudstaden, däremot har Lennartsson konstaterat att inga av namnen i novellerna återfunnits i myndigheternas register över prostituerade. Det är fortfarande mycket möjligt att berättelserna inspirerats av riktiga personer och händelser.⁸³

Den ”Femte bilden”: ”Klara Stjerna” inleds med fyra herrar som spenderat kvällen på Blanchs, ett berömt café i Stockholm. När Blanchs stängt frågar sig herrarna var de nu ska ta vägen, varpå en herre föreslår att de ska gå till Klara Stjerna hos Hulda Gråman. Klara Stjerna beskrivs vara den ”allra stiligaste lilla flicka”. Hulda Gråman har en tvetydig butik förklarar det och Hulda själv är en äldre dam som majoriteten av tiden dragit sig tillbaka från

⁸³ Lennartsson (2007), s. 191.

yrket, däremot är hennes ”uppsättning” av flickor alltid fin och deras rum välskötta.⁸⁴ Denna typ av etablissemang, där det var allmänt känt att prostituerade kvinnor erbjöd sina tjänster, var varken ovanligt eller unikt för Stockholm konstaterar Lundquist. I exempelvis Malmö höll en stor andel av de prostituerade kvinnorna till vid ställen liknande Hulda Gråmans.⁸⁵

I följande beskrivs hur herrarna besöker Klara Stjerna men exakt vad som händer förtäljs inte mer än att de klär av Klara och dricker champagne. Klara beskrivs ha en självsäker attityd och skojar fräckt med herrarna. En av herrarna, Ahrén, bestämmer sig för att stanna över natten hos henne och resten av sällskapet går därifrån.⁸⁶ Ahrén frågar hur länge Klara varit... ”flicka” fyller hon i. Klara kallar således sin försörjning och sig själv att vara ”flicka”. Mannen frågar vad Klara gjorde innan hon blev en ”flicka”. Hon förklarar att innan hon blev en ”flicka” arbetade hon som fotograf och hyrde ett rum i en lägenhet där andra hederliga flickor bodde. Han frågar om hon tycker om livet och om hennes föräldrar lever, varpå Klara svarar att det var värst i början och att hennes far som är trädgårdsmästare lever.⁸⁷ Ahréns frågor ger uppfattningen att det var allmänt känt att prostituerade flickor var olyckliga och ofta hade svåra familjeförhållanden, såsom döda föräldrar eller en fattig uppväxt, vilket både stämmer överens med artiklarna och novellen om blomsterflickornas innehåll.

Klara berättar om den händelse som påbörjade resan mot livet som ”flicka”. Hon redogör för vad som närmast kan tolkas som en våldtäkt, då Klara varit så berusad att hon blivit medvetslös. När hon vaknade på morgonen betalade mannen henne. Erik, som förgripit sig på Klara, hörde av sig någon vecka senare och de träffades. När Klaras hyresvärd, en kvinna som sexuellt utnyttjade sina inneboende för att de skulle få bo kvar, fick reda på att hon varit med en man kastade hon ut Klara. Erik hjälpte Klara ekonomiskt och de bodde tillsammans i ett rum på Östermalm under några månader. Hon påtalar hur lycklig hon var med honom.⁸⁸ Att ha utomäktenskapligt sex, som kvinna, accepterades inte av samhället och det är rimligt att Eriks övergrepp tolkades som sex och inte ett övergrepp. Att Klara dessutom begått sexuella handlingar med en kvinna, även om dessa också var ofrivilliga, var inte det något som mottogs väl av samhällets normer. Homosexualitet betraktades länge vara fel och ströks

⁸⁴ ”Klara Stjerna”, s. 228–229.

⁸⁵ Lundquist, s. 164.

⁸⁶ ”Klara Stjerna”, s. 230–234.

⁸⁷ ”Klara Stjerna”, s. 236.

⁸⁸ ”Klara Stjerna”, s. 237–238.

först 1979 från Socialstyrelsens lista över psykiska sjukdomar.⁸⁹ Att ha blivit utsatt för sexuella övergrepp och bli prostituerad är något många idag menar har ett samband, bland annat Räddningsmissionen som arbetar med kvinnor i olika former av utsatthet.⁹⁰ Således är det möjligt att författaren menar att då Klara hade utomäktenskapliga och oacceptabla sexuella relationer förlorade hon sin respekt från samhället vilket satte henne i en svår situation som ledde till prostitution.

Klara berättar att hon blev gravid med Erik. Barnet fick ett hem hos hederligt folk och Erik betalade henne 800 kr. Klara var sjuk i ett halvår och när hon återvänt till Stockholm hade Erik gift sig med en rik flicka.⁹¹ Exakt vad han betalade Klara för framgår inte men en rimlig tolkning är för att hon inte skulle berätta för någon och gå med på att lämna barnet ifrån sig. Att Klara endast varit borta i ett halvår gör det rimligt att tro att Erik haft ett förhållande med flickan han gifte sig med även under tiden han var med Klara. Sättet Erik behandlar Klara på påminner om hur systrarna i *Blomsterflickorna* blir behandlade av baronen, greven och direktören. Både Erik och baronen var två unga ogifta män som ingick en form av relation med två flickor men när de träffade passande flickor enligt deras klasstillhörighet och samhällets normer lämnar de Klara och Thyra, blomsterflickan.

Framställningen av Klara passar delvis in på samma litterära stereotyp som Thyra och Rosali i *Blomsterflickorna*: en kvinna som blir förförd och sedan blir lämnad av mannen i fråga och då förfaller hennes liv. I Klaras fall kan man knappast tala om en förförelse utan övergrepp men likväl inleder de en relation och Klara kan anses bli förförd av Erik. Berättelsen om Klara stämmer även överens med den litterära stereotypen ”fallen kvinna”, som Svanström presenterar. Denna trop innebär en kvinna som tvingas prostituera sig på grund av nöd och fattigdom. Svanström exemplifierar med Nancy i Charles Dickens *Oliver Twist*. Efter Klara blivit lämnad av Erik försökte hon få hederligt arbete men misslyckades och tvingades prostituera sig efter att ha gått utan mat i två dygn. Således kan Klara anses vara vad Svanström kallar en ”fallen kvinna”.⁹²

⁸⁹ *Nationalencyklopedin*, homosexualitet.

<http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/homosexualitet> (hämtad 2023-04-28).

⁹⁰ <https://raddningsmissionen.se/stories/manniskohandel-prostitution-fragor-svar> (hämtad 2023-04-28).

⁹¹ ”Klara Stjerna”, s. 239.

⁹² Svanström, s. 123–125.

Klara Stjernas historia stämmer överens med en av de bilder samhället hade av prostituerade kvinnor som Lennartsson diskuterar – den prostituerade kvinnan som offer.⁹³ Författaren redogör genomgående i novellen hur Klara tänker tillbaka på sin barndom och att hon nu var smutsig, trots att hon precis lämnat hemmet som ren och oskyldig. Ahrén blir förskräckt över Klaras berättelse och vill hjälpa henne, vilket Klara desperat tackar ja till. I förtroende berättar Klara för sin räddare att hennes riktiga namn är Sofie. Morgonen efter ligger de igen och författaren förklarar hur Sofie gråter över sin svaghet, att hon inte kunde motstå det sexuella begäret.⁹⁴ Denna kommentar om Sofies svaghet vittnar om samhällets syn på kvinnlig sexualitet som passiv och kysk. Kvinnor skulle inte ha ett sexuellt begär, i alla fall inte för någon annan än sin äkta man och då ska han vara den som tar initiativet. Att Sofie återkommande reflekterar över sin förstörda oskuld och renlighet är även något som ofta förekommer i beskrivningar för den prostituerade kvinnan som ett offer.⁹⁵

Ahrén föreslår att de ska äta frukost på ett café i närheten. Sofie svarar förskräckt att inte kan en fin man synas ute med en ”flicka”. Idén om att prostituerade kvinnor skulle skiljas från den anständiga befolkningen var således något de prostituerade även var medvetna om. Ahrén betraktar henne och säger att han ändå vill äta frukost med henne. Hennes utseende beskrivs med ett fint språk och fokuseras kring hennes uppenbarelse snarare än specifika kroppsdelar. Raka motsatsen till hur Thyra och Rosali beskrivs, där fokus ligger på specifika kvinnliga kroppsdelar och hur dessa påverkar begäret hos betraktaren.

Ahrén lyckas återföreina Sofie med sin far, som trots dotterns förfall fortfarande älskar och förlåter henne. Hon hade inte vågat sig hem till sin far efter övergreppet som påbörjade hennes osedliga liv. Sofie flyttar hem till sin far och de lever lyckligt. Hon blir även återförenad med sin son, som nu är tre år. Ahrén fortsätter att vara en god vän till familjen och Sofie har starka men till synes obesvarade känslor för honom. En dag när fadern inte är hemma kunde inte Sofie motstå längre och de hade samlag. Ahrén reste utomlands där han spenderade några månader men brevväxlade konsekvent med Sofie. I ett brev bryter Sofie ihop och berättar att hon är gravid och att hon funderar på att ta sitt liv men hon anklagar inte Ahrén: ”ty hon hade ju, trots alla föresatser fallit”.⁹⁶ Sofies reaktioner på att hon legat med

⁹³ Lennartsson (2001), s. 223–225.

⁹⁴ ”Klara Stjerna”, s. 241–242.

⁹⁵ Lennartsson (2001), s. 224.

⁹⁶ ”Klara Stjerna”, s. 254.

Ahrén och blivit gravid, trots att hon inte fick betalt och nu levde sedligt, visar hur medveten hon var om samhällets normer. Hon var, och skulle troligen alltid förbli, en fallen kvinna.

När Ahrén återvänder från sin resa har han bestämt sig: han älskar Sofie och vill äkta henne. Både Sofie och hennes far blir överlyckliga. Ahréns åsikter beskrivs som moderna. Han menar att Sofie egentligen inte gjort mer fel än männen. Omständigheterna har drivit henne till förfall men hon har kämpat hårt för att rentvå sig.⁹⁷

En dag kommer Hulda Gråman på besök, Sofies gamla bordellmamma. Hulda påstår att Sofie stulit från henne och ett tumult uppstår. När Sofie faller illa skrattar Hulda och skriker skällsord efter henne. Sofie svävar mellan liv och död en tid men överlever och återhämtar sig. Ahrén och Sofie gifter sig, flyttar in i faderns hus och får efter något år ett till barn. En tid senare stöter de åter på Hulda som starkt påverkad av alkohol hade närmat sig förbipasserande herrar. Hennes svordomar och glåpord uppmärksammade polis som drog henne från platsen.⁹⁸

Sammanfattningsvis, i berättelsen om Klara Stjerna framställs den prostituerade Sofie som ett offer för omständigheterna, offer för män och manligt begär som gör henne gravid och lämnar henne. Hon beskrivs i början som självsäker och fräck men detta förstås snabbt vara en fasad hon anammar med kunder. Att författaren väljer att ha med detta vittnar om att samhället, åtminstone världen i novellen, förväntar sig att prostituerade kvinnor är på ett visst sätt. Författaren beskriver upprepat hennes vackra utseende, med ett propert språk. Att författaren väljer att benämna henne som ”flicka” istället för prostituerad eller nattfjäril, trots att hon var inskriven hos myndigheterna, ökar känslan av att hon egentligen är oskyldig. Sofie lyckas bli räddad, rimligen då hon inte fallit tillräckligt djupt. Hon beskrivs som bildad och smart, framförallt har hon inte gett upp helt och försöker rädda sig själv. Med hjälp av en man med moderna åsikter tar hon sig ur det osedliga livet hon egentligen inte förtjänade. Det är tydligt att Sofie egentligen inte tillhör gruppen prostituerade kvinnor, som novellen i likhet med de andra kunskapsarenorna framhåller. Hulda däremot beskrivs vara raka motsatsen. Hon profiterar på olyckliga flickor som Sofie. Huldans öde är det andra av två alternativ för fallna kvinnor. Hon är på en säker väg mot undergång. Novellen framställer således två

⁹⁷ ”Klara Stjerna”, s. 256.

⁹⁸ ”Klara Stjerna”, s. 256-258.

fiktiva typer av prostituerade kvinnor – ett oskyldigt offer som kan räddas och en för djupt fallen girig alkoholist.

7. Analys – läkarvetenskapen

Larsson Heidenblad och Östling förklarar att en undersökning av samhällelig kunskaps-cirkulation är extra givande när kunskaps-cirkulationen har sitt ursprung i situationer eller processer där kunskapen får särskild betydelse för samhället. De erbjuder olika ingångar för att undersöka huruvida kunskapen får samhällelig signifikans såsom en kris, ett system och tydliga krafter.⁹⁹ Den kunskapsarena som tydligast behandlar kunskap som betydelsefull för samhället är läkarvetenskapen. Veneriska sjukdomars spridning är en tydlig kris som resulterar i systematiserad forskning för att uppnå kunskap om ett fenomen. Läkarkåren var en av de största aktörerna i kunskaps-cirkulationen om prostituerade genom forskningen om just veneriska sjukdomar och prostitution. Den kunskapsarena Welander och hans verk representerar syftade således till att uppnå och förmedla kunskap om prostituerade kvinnor. Lundquist konstaterar att i flera städer där reglementeringen infördes diskuterades inte saken överhuvudtaget vilket Lundquist menar betyder att majoriteten av landets läkare och auktoriteter ställde sig bakom reglementeringen.¹⁰⁰ Verket innehåller gott om referenser till andra läkares undersökningar och slutsatser vilket bidrar till verkets representativitet. Därmed, och med Welanders internationella erkännande och betydelsefulla position, blir han representativ för hela kunskapsarenan läkarvetenskap. Utifrån Larsson Heidenblad och Östlings presentation av cirkulationsanalysering är den kunskapsarena Welander och hans verk representerar särskilt passande att undersöka.

7.1 *Bidrag till de veneriska sjukdomarnes historia i Sverige*

Lennartsson och Svanström lyfter flera andra läkares verk och undersökningar från perioden. En gemensam nämnare för dessa är att alla ter sig vilja förstå varför dessa kvinnor blir prostituerade. Bland annat intervjuar Anders Lindblad, överläkare vid kurhuset Eira, intagna kvinnor mellan åren 1904 och 1906. Lindblad, liksom Welander anser inte någon av anledningarna kvinnorna själva ger vara sannolika.¹⁰¹ Att Welander väljer att värdera kvinnornas egna uppgifter som tvivelaktiga antyder att han menar att dessa kvinnor är

⁹⁹ Östling & Larsson Heidenblad (2017), s. 280, 283–284.

¹⁰⁰ Lundquist, s. 227.

¹⁰¹ Lennartsson (2007), s. 78–80.

opålitliga. En tabell innehåller information om hur gamla inskrivna kvinnor var vid sin första sexuella upplevelse. Det är intressant att Welander väljer att främst kommentera de fall där flickorna var unga, under 16 år vid första könsumgänge, trots att tabellerna vittnar om att majoriteten av flickorna var runt 20 år gamla. Han försäkrar läsarna om att kvinnorna nästintill alltid uppger en äldre ålder vid första samlag än den sanna åldern. Vad han grundar denna slutsats på framgår inte och antas därmed vara Welanders egna åsikter.¹⁰² Således verkar doktorn vilja poängtera att inskrivna kvinnor i tidig ålder hade sin sexdebut och inte sällan var regelbundet sexuellt aktiva tidigt. Att Welander anser att utomäktenskapligt sex och sex i ung ålder är osedligt framgår tydligt. Kvinnorna framstår därmed som osedliga och opålitliga, med en onaturlig sexualitet.

Betydelsen av kvinnornas hemförhållanden och uppväxt är ett återkommande tema i Welanders undersökning. Han drar slutsatsen att flickor som tidigt lämnar föräldrahemmet utgör en stor del av de inskrivna kvinnorna. En fattig uppväxt är en tydlig orsak. Ännu större betydelse har dock förhållandet i hemmet, såsom omhändertagande föräldrar. Desto bättre hemförhållanden är desto bättre skyddas flickorna mot frestelser och felsteg, skriver Welander. Kvinnornas levnadssätt påverkas av deras uppväxt då flickor som växer upp i okyska hem ofta själv lever osedligt.¹⁰³ Precis som Lennartssons exempel Anders Lindblad konstaterar, var dessa omständigheter bidragande men ändå krävdes en svaghet hos kvinnan.¹⁰⁴ Welander framhåller flera möjliga orsaker men nöjer sig aldrig helt utan verkar mena att det krävs något mer. Hela verket antyder att det är något hos kvinnorna som är det avgörande för att de ska börja sälja sex.

Welander påtalar upprepade gånger, utifrån sin undersökning och egen erfarenhet, att anledningen till varför kvinnor prostituerar sig är ”lättsinne och njutningslystnad”. Detta eftersom majoriteten av kvinnorna som väljer att sälja sex enkelt hade kunnat få hederligt arbete. Han exemplifierar med siffror över kvinnor som flyttat till Stockholm där många kort efter sin flytt blivit inskrivna och därmed inte haft avsikten att ens försöka få hederligt arbete. Han lyfter flertalet idéer som ofta ses som anledning till varför kvinnor säljer sex, såsom nöd och fattigdom men drar slutsatsen att i nästan alla fall är det njutningsbegär som är den verkliga orsaken. De få fall där nöd och fattigdom var anledningen till att sälja sex var för

¹⁰² Welander, s. 267-268, 278.

¹⁰³ Welander, s. 276-278.

¹⁰⁴ Lennartsson (2007), s. 80.

äldre kvinnor, ofta änkor.¹⁰⁵ Således antyder doktorn att de prostituerade kvinnorna är lättjefulla och har starka sexuella och materiella begär. Att de unga kvinnorna ansågs vara de som främst sålde sex utifrån lättja och begär var inte en ovanlig åsikt. Lennartsson konstaterar att de yngre kvinnorna som var relativt nya i osedligheten ansågs vara värst bland tidens läkare. Welanders resultat stämmer överens med Lennartssons konstaterande, både hans statistik och egna kommentarer. ”Kycklingar” kallades de prostituerade som var unga och till synes omärkta av lasten. Dessa flickor ansågs med flit smitta män som attraherades av deras ungdom och skenbara oskuld. ”Kycklingarna” utmärkte sig även med sitt starka begär efter lyx och njutning.¹⁰⁶ Welander använder inte begreppet ”kyckling” men hans beskrivningar av de inskrivna flickorna är densamma. Welander menar dessutom att den enda rimliga anledningen till att de inskrivna kvinnorna säljer sex är lyx- och njutningsbegär, förutom för några få undantag och då ofta äldre kvinnor, när de sexuella begären inte ansågs vara påtagliga.

En annan uppfattning Welander menar är felaktigt är den om kvinnor som förförs av en man, blir gravid och sedan lämnas av mannen och därför tvingas blir prostituerad. Han menar att då statistiken visar att få kvinnor prostituerat sig tidigt efter en förlossning, har kvinnor inte prostituerat sig för att kunna försörja sitt barn. Återigen fokuserar Welander på varför kvinnor prostituerar sig och återkommer till slutsatsen att det är lättja och njutningsbegär som är den verkliga orsaken. Att kvinnor förförs av män, eller på olika sätt luras till att ha sex med en man menar Welander sällan sker.¹⁰⁷ Att kvinnorna ensam är att beskylla för sina snedsteg verkar doktorn således säker på. Den idé som skildras i skönlitteraturen gäller alltså inte i verkligheten enligt Welander. Hans kommentarer vittnar även om att det är en idé som finns i samhället utanför skönlitteraturen. Att han avfärdar denna idé antyder även att han anser kvinnorna vara oaktsamma eller att de gör medvetna val utifrån begär.

Sammanfattningsvis behandlar Welander främst orsaken till varför flickor och kvinnor säljer sex, likt andra medicinska verk från perioden. Verket ger uppfattningen att meningen med undersökningen är att avfärda allmänna idéer om prostituerade kvinnor, framförallt anledningen till att de blir prostituerade. Många av dessa kvinnor kommer från sämre hemförhållanden, en fattig uppväxt och osedliga föräldrar. Att ha utomäktenskapligt sex i ung

¹⁰⁵ Welander, s. 272-274.

¹⁰⁶ Lennartsson (2007), s. 83-85.

¹⁰⁷ Welander, s. 261-262, 276-277.

ålder, alltså att ha en onaturlig sexualitet, är ytterligare en bidragande faktor. Kontentan av Welanders undersökning är att framhålla sina, tillika majoriteten av läkarkårens, kunskap om och syn på prostituerade kvinnor som lata, opålitliga personer med abnormala begär.

8. Resultat – kunskapsarenor

I detta avsnitt analyseras kunskapsarenorna komparativt för att besvara hur prostituerade beskrivs och värderas samt vad för kunskap som förmedlades och om denna ser olika ut beroende på kunskapsarena. Sedan sammanställs dessa resultat för att besvara hur kunskapen om prostituerade såg ut i den samhällsliga kunskaps-cirkulationen. Sist förs en kortare diskussion kring de teoretiska begreppen kunskapsarena kontra kunskapsaktör och huruvida kunskapsaktör är ett aktuellt begrepp för en vidareutveckling av denna undersökning, utifrån Östlings demonstration av dessa begrepp.

8.1 Kunskapen om prostituerade, blomsterflickor & nattfjärilar

Språket i de skönlitterära verken är något vulgärt, vilket kanske inte är märkligt utifrån dess genrer. Det är detaljerat och värderande. Något förvånande är detta även fallet för tidningsartiklarna och det medicinska verket. I artiklarna används *prostituerad* för att beskriva en persons yrke eller personlighet, utan vidare förklaring. Beskrivning eller förklaring om vad en prostituerad är eller vad för handlingar de utför inom ”yrket” återfinns inte i en enda artikel. Därmed kan slutsatsen dras att allmänheten var väl medveten om vad prostitution betydde. Den enda kunskapsarenan som inte direkt använder *prostituerad* är skönlitteraturen. De skönlitterära verken beskriver huvudpersonerna relativt positivt men inte prostituerade kvinnor som grupp. I *Blomsterflickorna* kallas Thyra och Rosali först prostituerade då de blivit inskrivna vid byrån. Sofie kallas aldrig för prostituerad. *Prostituerad* verkar främst användas för att beskriva kvinnor inskrivna vid Besiktningbyrån och i de fall där skribenten är tämligen säker på att vederbörande säljer sex. Således beskrivs och värderas, de som kallas prostituerade, i den samhällsliga kunskaps-cirkulationen som generellt oanständiga, respektlösa och ohälsosamma för sin närhet och egna liv.

Att prostituerade kvinnor ansågs vara avvikande från normen, utbildade och vulgära ter sig ha varit den vanligaste bilden av dem under perioden, utifrån samtliga kunskapsarenor. De ansågs dessutom vara respektlösa mot sin omgivning och obrydda av vilken effekt deras

närvaro gav på den vanliga befolkningen. Därför ansågs de behöva skiljas från den anständiga delen av befolkningen. Denna åsikt är återkommande i artiklarna, inte minst i insändare från allmänheten. Framförallt insändare till tidningarna bör betraktas som väldigt representativa för den samhällliga kunskaps-cirkulationen då de kommer från just allmänheten. Att Welander ansåg att de prostituerade kvinnorna behövde skiljas från resten av befolkningen är underförstått genom hans förespråkande för reglementeringen och egenskaperna han tillskriver kvinnorna. Den enda kunskapsarenan som inte skriver *om* prostituerade bör skiljas från den vanliga befolkningen, är skönlitteraturen. Däremot klargör denna kunskapsarena faktumet att prostituerade kvinnor *är* en avskild grupp.

Utifrån analys av artiklarna dras slutsatsen att allmänheten ofta tyckte synd om kvinnor i prostitution men likväl betraktade dem som farliga. Det förekom notiser med en ömkande ton rörande dessa kvinnor. Man erkände att dessa kvinnor levde ett hemskt liv men vem som var att beskylla rådde det olika åsikter om. Majoriteten verkar ha ansett att kvinnorna hade sig själva att skylla. I de artiklar som behandlar unga kvinnors livsöden är tonen något annorlunda, framförallt för de som kallades ”samhällets olycksbarn”. Några skribenter frågade rakt ut eller antydde att samhället möjligen var att beskylla för dessa personers öden. Att bli prostituerad var ett hemskt öde man ständigt oroade sig för att barn, framförallt inom fattigvården, skulle drabbas av. Framförallt menade man att prostituerade kvinnor kunde påverka och vilseleda barn i utsatta positioner. Den kunskap som förmedlades i denna arena utgjordes således främst av vilka egenskaper prostituerade kvinnor hade: utbildade, vulgära och respektlösa. De levde sorgliga liv och var olyckliga. Fattigdom och en svår barndom var en vanlig anledning till varför kvinnor blev prostituerade. Mest påfallande är att alla prostituerade kvinnor betraktades vara likadana. De ansågs tillhöra en specifik grupp eller klass i samhället där alla delade samma egenskaper.

Prostituerade kvinnor som tillhörande en specifik klass eller grupp återkommer i alla kunskapsarenor. Författaren till *Blomsterflickorna* skriver uttryckligen att systrarna föds in i denna grupp av flickor som växer upp på gatan och därmed är deras öden redan bestämt. Det är bara en tidsfråga innan de blir prostituerade. Författaren verkar däremot inte dela den uppfattning som speglas i många artiklar – att det var synd om de prostituerade. Hen framställer snarare flickorna och deras levnadssätt som spännande och positivt, åtminstone när de är unga och ännu inte blivit inskrivna vid byrån. Novellen saknar även en beskyllande ton både mot flickorna och samhället och konstaterar istället att det är en självklarhet att

systrarnas liv blir som det blir. Författaren använder först begreppet prostituerad när Thyra och Rosali blir inskrivna men det är tydligt att de egentligen var prostituerade, det vill säga sålde sex, långt innan de skrevs in. När författaren kallar dem prostituerade är det med liknande beskrivning till den som presenteras i artiklarna. Alkoholmissbruk, högljudda och besvärande mot samhället. I berättelsen om Klara Stjerna, eller Sofie som hon egentligen heter, skrivs det inte lika uttryckligen att hon tillhör en specifik grupp. Däremot är det tydligt att de prostituerade kvinnorna anses vara en specifik grupp eller klass men då Sofie egentligen är en bra människa tillhör hon inte dessa fullt ut. Berättelsen om Klara Stjerna har flera liknelser med de artiklar som tycker synd om prostituerade. Det är uppenbart att författaren vill framställa Sofie som en bra människa som råkar ut för olyckor och tvingas prostituera sig, men att Sofies situation är ovanlig.

När nattfjäril och blomsterflicka används är detta i förskönande syfte och endast i skönlitteraturen är det uttalat synonymt till prostituerad. Således används dessa begrepp för att tillskriva personerna positiva egenskaper såsom spännande och vacker. Benämningen nattfjäril och blomsterflicka används inte i tidningsartiklarna för att beskriva prostituerade kvinnor. Rimligen kan det bero på att tidningar ska vara direkta och inte ha ett förskönande språk. Flertalet artiklar innehåller blomsterflicka men det skrivs aldrig rakt ut om dessa flickor även är prostituerade. Artiklarna förmedlar dock kunskapen om att blomsterflickor ofta även var prostituerade eller att blomsterförsäljning var en täckmantel för att sälja sex, vilket novellen *Blomsterflickorna* ställer utom tvivel att så var fallet. Vid några tillfällen använder författaren begreppet nattfjäril, exempelvis att systrarna börjar likna nattfjärilar efter deras första natt med två män.¹⁰⁸ Således vittnar novellen om att nattfjäril var ett vedertaget begrepp för prostituerade kvinnor. Både blomsterflickor och nattfjärilar beskrivs i denna novell som spännande och vackra. Nattfjäril och blomsterflicka användes inte överhuvudtaget i läkarvetenskapen.

I berättelsen om Klara Stjerna används varken begreppet blomsterflicka eller nattfjäril mer än i novellsamlingens titel. Sofie kallar istället sig själv för ”flicka”, vilket tolkas vara för att författaren önskar att ytterligare framställa henne som ett offer för omständigheterna. Att Sofie inte ges ett vedertaget begrepp som nattfjäril tolkas vara ett medvetet val för att läsaren inte ska uppfatta henne som spännande och förstå att hon inte tycker om sin försörjning och

¹⁰⁸ B-a, s. 17.

därmed inte tillhör gruppen prostituerade. ”Klara Stjerna” gör det tydligt att samhället såg ned på prostituerade kvinnor, framförallt genom Sofies skam som är så stor att hon inte vågar återvända hem till sin far.

8.2 Kunskapen om varför kvinnor prostituerar sig

Intresset för att förstå varför kvinnor prostituerar sig visas i alla kunskapsarenor. I skönlitteraturen framhålls flickornas sexuella begär vara en stor orsak, framförallt för systrarna. Thyra och Rosali prostituerar sig inte utifrån nöd utan önskan om ett lyxigare liv. Deras sexualitet är i stort fokus och det är tydligt att de har sexuella begär. Författaren till novellen om systrarna framställer deras begär positivt men markerar att deras sexualitet är något som tillhör en viss grupp kvinnor. Sofie beskrivs också ha ett sexuellt begär men det tar inte upp lika stor del av novellen. Det är hennes sexualitet som är orsaken till att hennes liv förstörs. Sofie lägger skulden på sitt begär vilket vittnar om att hon är medveten om att det strider mot samhällets normer. Sofie och hennes levnadsberättelse uppfyller flera av de stereotyper Svanströms forskning resulterat i. I enlighet med genren förförs hon av en man och blir gravid vilket innebär att hon haft en utomäktenskaplig sexuell relation samt fött ett oäkta barn och därmed brutit mot normerna och förlorat sin respekt från samhället. När hon blir lämnad av mannen och då står utan försörjning och boende försöker hon få hederligt arbete men misslyckas och tvingas därför utifrån fattigdom prostituera sig, vilket är ytterligare en av de litterära stereotyperna.¹⁰⁹ Förutom artiklarna, där det inte nämns, är arenorna överens om att första samlaget är avgörande – med vem och när, vilket pekar på att en onaturlig sexualitet är orsaken. Att tidigt ha sex, utomäktenskapligt, är ett avgörande moment för en kvinna som sedan blir prostituerad, fastställs av både skönlitteraturen och läkarvetenskapen.

Kunskapen som förmedlas i Welanders verk, som representerar kunskapsarenan läkarvetenskap, går i linje med hur Thyra och Rosali beskrivs. Däremot är Welanders uppfattning av personerna långt ifrån lika positiv. Att flickorna är unga och naiva är snarare något negativt och tyder på en abnormal sexualitet. Welanders, och enligt tidigare forskning även majoriteten av tidens läkare, menar att kvinnor prostituerar sig efter lyx- och njutningsbegär. Enligt den läkarvetenskapliga arenan har skönlitteraturens huvudpersoner,

¹⁰⁹ Svanström, s. 122–129.

och alla verkliga prostituerade, en abnormal sexualitet – deras sexuella begär ansågs inte vara rätt utifrån deras kön.

Welanders förklaringar stämmer heller inte överens med de artiklar som diskuterar samhällets olycksbarn och huruvida samhällets brister är att beskylla för kvinnornas öden. Förvisso är Welanders och flera av tidens framstående läkare, såsom Lennartssons exempel Anders Lindblad, överens om att en svår och fattig uppväxt kan bidra, räcker inte det för att leda till prostitution.¹¹⁰ Den litterära stereotypen Sofie tillhör existerar således inte i verkligheten, menar den läkarvetenskapliga kunskapsarenan. Läkarvetenskapen skuldbelägger kvinnorna och anser att kunskapen de uppnått vittnar om att det är någon defekt hos dessa kvinnor som är den verkliga orsaken. Welanders är tydlig med att det är lättja och en abnormal sexualitet, det vill säga onaturligt starka begär, likt hur *Blomsterflickorna* beskrivs.

Kunskapsarenan tidningsartiklar är den arena där orsaker till varför kvinnor prostituerar sig minst diskuteras. Enda gången det utskrivet berörs är när journalister frågar sig varför personen artikeln handlar om fått ett så sorgligt liv men inget möjligt svar ges. I några få artiklar föreslår skribenten att kvinnans sociala förutsättningar kan ha bidragit och att samhället kanske brustit i sitt ansvar att ta hand om medborgarna. Den generella uttalande hållningen i artiklarna antyder dock att orsakerna ansågs vara densamma som i övriga arenor – att kvinnorna har sig själva att skylla för att ha valt denna bana; det är något fel på kvinnorna.

8.3 Avslutning & sammanfattning

- Hur såg den samhälleliga kunskaps-cirkulationen om prostituerade ut i Sverige 1885–1900?
- Hur beskrevs och värderades prostituerade i de olika kunskapsarenorna?
- Hur såg kunskapen om varför kvinnor prostituerade sig ut?

Kunskapen om prostituerade kvinnor i den samhälleliga kunskaps-cirkulationen är till största del homogen; de är vulgära och respektlösa med onaturliga begär. Det är inte ovanligt att de betraktas vara lata som själva väljer ett osedligt liv. De anses ofta vara unga och naiva. Kunskapen presenteras gälla för alla prostituerade kvinnor, som att de tillhör en gemensam grupp med samma egenskaper.

¹¹⁰ Lennartsson (2007), s. 80.

Prostituerade beskrivs och värderas relativt likt i de olika kunskapsarenorna. Nattfjäril och blomsterflicka används endast som synonym till prostituerad i skönlitteraturen, då är detta med positiva beskrivningar, såsom att de är spännande och vackra. När begreppet prostituerad används i skönlitteraturen är detta med samma beskrivning som i övriga kunskapsarenor. Blomsterflickor är i verkligheten en täckmantel för att sälja sex och de tillskrivs därmed samma egenskaper som prostituerade. Nattfjärilar anses inte finnas i verkligheten utan är ett skönlitterärt begrepp för att romantisera kvinnor som säljer sex – dock ändras detta när de blir inskrivna och således blir officiellt prostituerade. Därmed dras slutsatsen att verkliga kvinnor som säljer sex beskrivs och värderas på samma sätt oavsett arena i den samhälleliga kunskaps-cirkulationen: som vulgära och respektlösa med onaturliga begär. Deras liv är olyckligt och deras hälsa dålig. Det är allmänt förväntat att de kommer dö i förtid på grund av sitt levnadssätt.

Alla arenor vittnar om intresset för varför kvinnor blir prostituerade. Således utgörs en stor del av kunskapen i cirkulationen just om orsaker till att kvinnor prostituerar sig; de är giriga efter lyx och har onaturliga sexuella begär. Tidningsartiklarna är den arena där orsaker minst utskrivet diskuteras men några kortare funderingar framförs. Innehållet i artiklarna antyder däremot att orsakerna betraktas vara detsamma som i de andra arenorna. Läkarvetenskapen menar att den enda orsaken är lyx- och njutningsbegär. Kunskapsarenan skönlitteratur framställer två olika anledningar till varför kvinnor blir prostituerade – fattigdom kontra lyx- och njutningsbegär. Då Sofie i ”Klara Stjärna” tydligt porträtteras som avvikande från gruppen prostituerade kvinnor dras slutsatsen att samtliga kunskapsarenor främst framhåller onaturliga lyx- och njutningsbegär som anledningen till att kvinnor prostituerar sig.

8.4 Vidare forskning

För att vidareutveckla denna undersökning hade det varit intressant att testa fler av de teoretiska verktyg som Johan Östling erbjuder, exempelvis aktörsbegreppet. Rimligen hade Welander större auktoritet och förtroende som kunskapsaktör utifrån hans profession och inflytande än exempelvis författaren till en skönlitterär novell. I en vidareutveckling av denna uppsats hade en möjlig aspekt därför varit att fördjupa sig i de specifika aktörerna inom arenorna.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor:

B-a, *Blomsterflickorna: En bild ur storstadslifvet*, Ferd. Hammar & C:o boktryckeri, Stockholm: 1897.

”Femte bilden”: ”Klara Stjerna” i *Stockholms nattfärilar: pikanta skildringar från gata och boudoir*, Nya boktryckeriet, Stockholm: 1890.

Föreskrifter rörande uppsigften öfver prostituerade qvinnor i hufvudstaden, af Öfver-Ståthållare-Embetet meddelade den 2 Juni 1875, P. A. Nordstedt & söner, Kongl. Boktryckare, Stockholm: 1875.

Welander, Edvard, *Bidrag till de veneriska sjukdomarnes historia i Sverige*, Wilhelm Billes bokförlags aktiebolag, Stockholm: 1905.

Artiklar:

Aftonbladet:

”Understucket barn.”, *Aftonbladet*, 1885-06-01.

”En svafvelsyredram”, *Aftonbladet*, 1886-10-19.

”Sjelfmord.”, *Aftonbladet*, 1887-11-07.

”Notariens hemlighet”, *Aftonbladet*, 1888-09-27.

”En svenska bland de mördade i London?”, *Aftonbladet*, 1888-10-04.

”Efter bokstafven”, *Aftonbladet*, 1889-02-07.

”Stockholms kristna sedlighetsförening”, *Aftonbladet*, 1890-01-29.

”Liggande död träffades i går i sin bostad”, *Aftonbladet*, 1890-09-02.

”helsovårdsnämnden.”, *Aftonbladet*, 1890-12-20.

”Mörnerska brodermordet.”, *Aftonbladet*, 1891-10-03.

Dagens Nyheter:

”Understucket barn.”, *Dagens Nyheter*, 1885-06-01.

”Meddelanden från Allmänheten”, *Dagens Nyheter*, 1885-07-10.

”Samhällets skuggsidor”, *Dagens Nyheter*, 1885-10-09.

”Föredrag.”, *Dagens Nyheter*, 1886-12-15.

”Sorglig lefnadssaga.”, *Dagens Nyheter*, 1887-11-08.

”I våra sjukhus”, *Dagens Nyheter*, 1888-02-09.

”Stulen plånbok.”, *Dagens Nyheter*, 1889-09-10.

”Stöld ur drängkammare.”, *Dagens Nyheter*, 1889-09-25.

”Kostymbal i Vaxholm”, *Dagens Nyheter*, 1890-08-18.

”Blomsterflickan vid Cirkus Schumann.”, *Dagens Nyheter*, 1890-11-15.

”En blomsterflicka inför rätta.”, *Dagens Nyheter*, 1891-06-26.

”En läkare som träd i Deemings fotspår.”, *Dagens Nyheter*, 1892-06-11.

”Uppfostringsanstalterna.”, *Dagens Nyheter*, 1894-04-06.

”Mordet vid Baggensgatan.”, *Dagens Nyheter*, 1894-07-05.

”Poliskommissarien P. Dahlvist.”, *Dagens Nyheter*, 1898-11-03.

”Resan utför går fort.”, *Dagens Nyheter*, 1899-07-14.

Litteratur:

Lennartsson, Rebecka, *Malaria urbana: om byråflickan Anna Johannesdotter och prostitutionen i Stockholm kring 1900*, B. Östlings bokförlag, Symposion, Eslöv: 2001.

Lennartsson, Rebecka, *Den sköna synderskan: sekelskiftets Stockholm. Beträktelser från undersidan*, Norstedts, Stockholm: 2007.

Lundquist, Tommie, *Den disciplinerade dubbelmoralen: studier i den reglementerade prostitutionens historia i Sverige 1859-1918*, Skriv-city, Göteborg: 1982.

Marjanen, Jani, ”Begreppshistoria” ur Martin Gustavsson & Yvonne Svanström (red.), *Metod. Guide för historiska studier*, Studentlitteratur, Lund: 2022.

Sjöberg, Maria, ”Textanalys” ur Martin Gustavsson & Yvonne Svanström (red.), *Metod. Guide för historiska studier*, Studentlitteratur, Lund: 2022.

Svanström, Yvonne, *Offentliga kvinnor: Prostitution i Sverige 1812–1918*, Ordfront, Stockholm: 2006.

Östling, Johan, ”Vad är kunskapshistoria?”, *Historisk tidskrift* 135:1 2015.

Östling, Johan & Larsson Heidenblad, David, ”Cirkulation – ett kunskapshistoriskt nyckelbegrepp”, *Historisk tidskrift* 137:2 2017.

Östling, Johan, ”En kunskapsarena och dess aktörer: Under strecket och kunskaps-cirkulation i 1960-talets offentlighet”, *Historisk tidskrift* 140:1 2020.

Hemsidor:

Gleisner, Ann-Sophie, Kulick, Don, Dahlöf, Lars-Gösta & Zander, Ulf,

Nationalencyklopedin, homosexualitet.

<http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/homosexualitet> (hämtad 2023-04-28).

Johansson, Alf W, Sundin, Staffan, *Nationalencyklopedin*, *Dagens Nyheter*.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/dagens-nyheter> (hämtad 2023-04-22).

Nordbring, Erika, *Räddningsmissionen*, Människohandel & prostitution - frågor och svar, 29 oktober 2018, <https://raddningsmissionen.se/stories/manniskohandel-prostitution-fragor-svar> (hämtad 2023-04-28).

Oscarsson, Ingemar, Gruvö, Jonas & Gustafsson, Karl Erik, *Nationalencyklopedin*, Aftonbladet. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/aftonbladet> (hämtad 2023-04-22).